

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

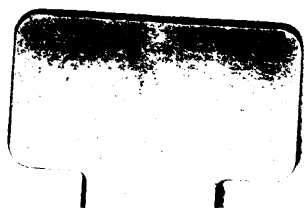
Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsatt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsatt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

(BISKOP) ^{John} J. RUDBECKIUS'

KYRKIO-STADGAR

FÖR

WESTERÅS STIFT

UTGIFNA

AF

HERMAN LUNDSTRÖM

TRYCKT I
HARALD WRETMANS TRYCKERI, UPPSALA
1900.

9703.178

+

APRIL 21, 1932

De kyrkostadgar eller s. k. konstitutioner, som under 1600-talet utfärdades för de särskilda stiftet i vårt land, hafva tvifvelsutan egt betydelse, större eller mindre, för den svenska kyrkoförfattningens utbildning och utgöra alltid värderika kyrkohistoriska källskrifter, hvilkas offentliggörande måste anses önskvärdt. Flere af dessa stiftskonstitutioner äro också redan genom biskop O. Wallquist's och andras försorg i tryck tillgängliga. Anmärkningsvärdt är emellertid, att Joh. Rudbeckius' kyrkostadgar för Westerås stift hittills förblifvit outgifna.

Till grund för denna edition har en i Upsala universitets bibliotek (Sign. K. 63) förvarad handskrift från 1600-talet blifvit lagd, under jämförelse med en sådan (osign.), tillhörande Kongl. biblioteket i Stockholm. I det hela synes nämligen Upsalahandskriften erbjuda en äldre och bättre text än Stockholmsmanuskriptet. På sådana ställen, där det sistnämnda tämligen otvifvelaktigt har en riktigare läsart, har densamma upptagits i texten, hvarvid afvikelsen anmärkts i noterna. Däremot har jag ansett öfverflödigt belasta dessa med uppgifter om sådana,

handskrifterna emellan förekommande smärre afvikelser (i fråga om ordens stafning, ordningsföljd o. d.), som sakna betydelse för texten och icke heller ega språkligt intresse.

Då den i handskrifterna förekommande användningen af skiljetecknen och de stora bokstäfverna för en nutida läsare försvårar en riktig uppfattning af innehållet, har jag ansett lämpligast att i dessa afseenden följa moderna grundsatser.

De för ifrågavarande tid vanliga förkortningstecknen i manuskriptet hafva genomgående blifvit upplösta, utan att det ansetts nödigt att genom särskild stilsort, eller på annat sätt i hvarje speciellt fall utmärka detsamma. En särskild svårighet hafva de ofta med hvarandra förvillande lika tecknen för e och o i den för öfrigt ganska illa medfarna Upsala-handskriften vållat. Understundom har det varit rent af omöjligt att afgöra, hvilketdera skrifvaren afsett. I sådana fall har jag efter noggrann pröfning bestämt mig för det ena eller andra, utan att likväl göra anspråk på att alltid hafva lyckats träffa det rätta.

På det första bladet i Upsala-handskriften förekommer följande, äldre anteckning, likvisst af annan hand än manuskriptet i det hela:

Obs! Följande stod annoterad främst i et annat skrifwit exemplar af dessa Kyrko-Stadgar.

Dessa Kyrko-Stadgar äro utdragne och i ordning satte af den högwärdige och nu hos Gud sal. Herr Doct. Johanne Rudbeckio, fordom Biskop i Westerås, ifrån 1618 intil 1645, då han saligen afsomnade. I hela den tiden, som ock nu sedan intil 1650, denna berömliga kyrkoordning öfwer hela stiftet noga och wäl är practi-

cerad, så at alt är wäl och skickeligen afgånget med Guds Församling[s] wäsende. Derföre Gudi ware lof, ära och pris ewinnerliga!

Ehuru anteckningen oriktigt uppgifver Rudbeckius' dödsår till 1645 i stället för 1646, så är denna inkorrekthet af en viss betydelse för oss, för så vidt som vi tack vare densamma kunna fastställa, att det säkerligen var just föreliggande handskrift af kyrkio-stadgarne, som Anjou använde för sin Svenska kyrkans historia ifrån Upsala möte år 1593 till slutet af sjuttonde århundradet. På sid. 234 not 2 af detta arbete hänvisas nämligen till »J. Rudbecks [kyrkostadgar] för Westerås stift 1618—1645. (Handskr. i Ups. biblioth.)» Förklaringen till det hos Anjou alldeles omotiverade årtalet 1645 lemnar tydligen just den anförda gamla anteckningen.

Då jag icke haft tillfälle att för ändamålet anställa särskilda efterforskningar i Westerås domkapitels arkiv, kan jag icke bestämma den närmare tidpunkten för tillkomsten af Rudbeckius' kyrkiostadgar. Norlin uppgifver (Theol. Tidskr. 1870 s. 213 ff.), att år 1632 antogs till efterlefnad inom Westerås stift den kyrkoordning, som af Rudbeckius blifvit utarbetad för Estland vid tiden för hans visitation därstädes. Denna estländska kyrkoordning kan dock ej hafva varit fullt identisk med de kyrkostadgar, som nu för första gången utgifras, då i desamma lokalförhållanden, som speciellt afse Westerås stift, uttryckligen nämnas. (Se t. ex. sid. 35, där det talas om »then olüghlighet, som presterna ofwan Långheeden hafwa at komma till Westeråss om Bothvidi tijdh»). Måhända voro dock de båda kyrkostadgarna väsentligen öfverensstämmande med hvarandra.

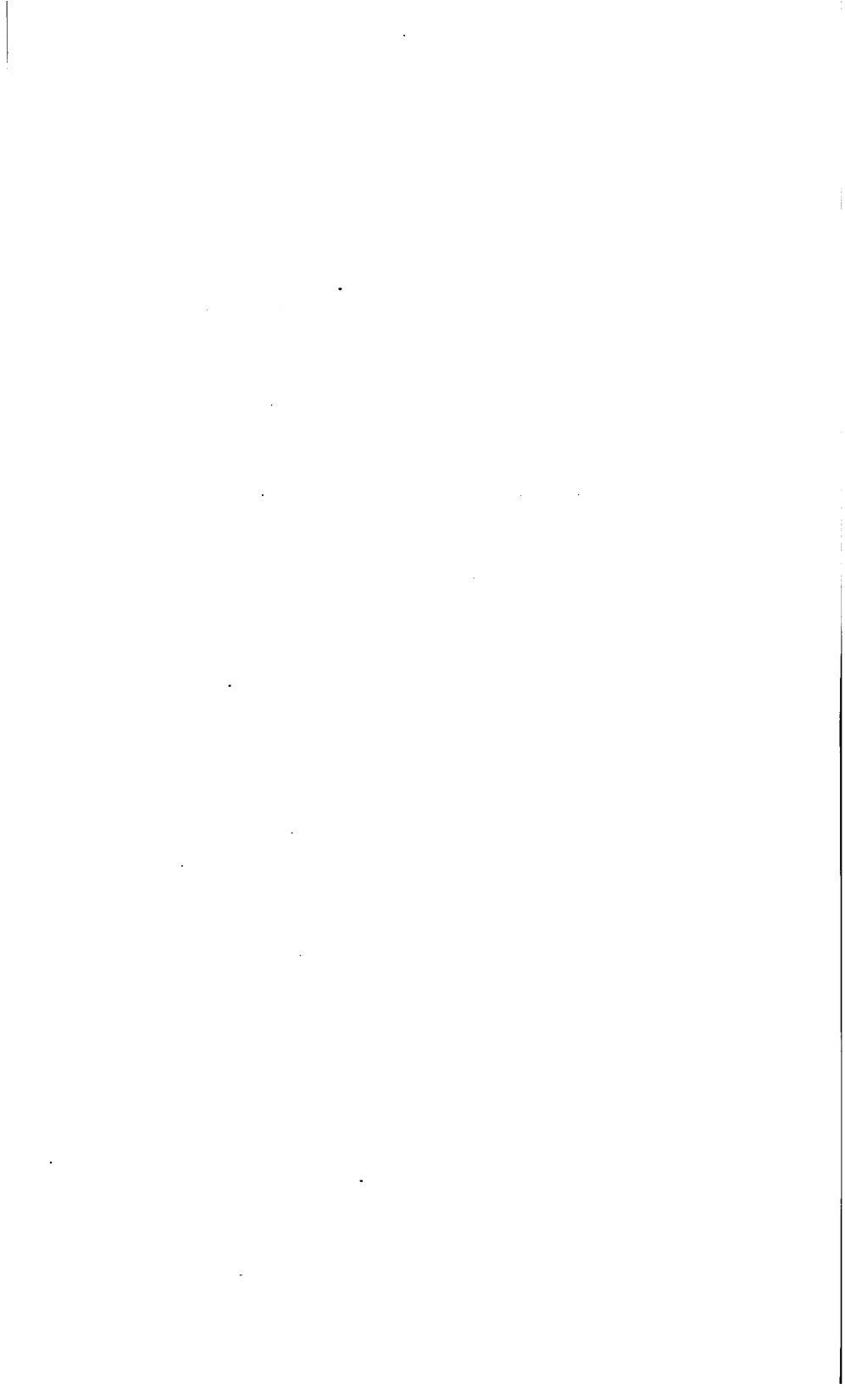

Uppenbar är i hvarje fall den hufvudsakliga likheten mellan de föreliggande kyrkiostadgarna och den i Helsingfors stads svensk-finska församlings kyrkoarkiv förvarade, handskrifna kyrkoordning, för hvilken A. Neovius redogjorde vid Finska Kyrkohistoriska Samfundets sammanträde den 5 april 1897 och hvarom nämnda samfunds tryckta protokoll och meddelanden (1892—1897 I, tr. i Kuopio 1898, s. 105 och 106) närmare upplysa.

Någhre Kyrckio Stadgar,

Vthdragne af Gudz ord, kyrckioordningen,
konungars bref och gemene besluth,
som på riksdaghar och prestemöther
gifne ähro.

Någhre Kyrekio Stadgar Vthdragne af
Gudz ord, kyrekioordningen, konungars
bref och gemene besluth, som på
rijkdaghar och prestemöther
gifne ähro.¹

I. CAPITEL.

Om Gudz ordz predijkan och
christeligh läro.

1. Hwilken som hafwer stichtat predicoembetet och befatat predijka, hwadh och huru man skall predijka och hwadhan man thet tagha skall, warder vthi Gudz ord och andra theologiska böcker lärdt.

2. Så skall nu predijkan hållas vthj städerna alla söndaghar och förnemligha helghedaghar tre gånger: ottesången, höghmessen och aftonsången. Vthi ottesången skal predijkas catechismus, höghmässan evangelium, aftonsången epistelen eller nogon book af thet gamla testamentet, som kallas Hagiographica.

Men vthi the små städher, ther presterna icke äro så monga, at the hinna thet hålla, må thet blifwa wijdh två predijkningar, nembli ghen evangelij vthi höghmessen och catechismi vthi ottesången eller aftonsången, som thet åhörarne läghlighast kan wara.

---

¹ Härefter följa i handskriften följande, af annan hand fr. äldre tid nedskrifna ord: »*Upsatte af Doct. Johan Rudbeck, Biskop i Westerås. 1618.*»

3. Skall också hållas predijkan om söknedagharna två gånger j wekan, onssdaghen och fredaghen; een af them af nogon book i thet gamla testamentet, antingen the historiska böker eller propheterna. Then andra daghen nå nogon book af thet nya testamentet, som för then menigh man kan bäst tiäna, så at predikaren ordenteligha fulfölle then book, han sigh företagher ifrå begynnelsen till endan

4. Men på landzbygden predijkas allenast een sökne dagh i wekonne, förvthan söndaghar och helgedaghar, på hwilka predijkas icke heller meer än een gång.

5. Therföre skal på landzbygden om söndaghar strax evangelium är vpläsit, och catechismus vpläsas och hwar söndaght itt stycke ther af på een half tima wijd pass förklarar och sedan widh pass så länge evangelium.

Om söknedaghen må predijkas nogon book af thet nya eller gamla testamentet, som församlingen bäst behöfver

6. Vthi dymblewekonne skal predijkas om Christi lijndande och pijn ordenteligha, som hon [Christi pinos historia] af alla fyra evangelisterna vthdraghen är: itt stycke hwar dagh.

7. Och skal icke allenast predijkas, vthan skall och kräfwias beskeedh af åhörarna, huru the höra predijkan och hwad the lära ther af, synnerligh af vngt folck, som eliest kan skeep liten acht gifwa ther vppå.

8. Thet skal skeep i städherna om helgedagar och söndagar ifrå tolf slår in till thes thet ringer samman aftonsången; och tå skola wara tilstädhes folcket af den del eller the gårdar i stadhen, som i högmessorne äro til sagde, så skal man tå förhöra, hwadh the hafwa lärdt och minnas af the förre predijkningar, som om daghen håldne äro, huru the kunna läsa och förstå thes catechismi stycker, särdeles thet stycket, som i ottesången war förhandlat

9. Men på landzbygdenne skal thet skeep på den laghen i wekonne, som predijkan håls, strax efter predijkan.

10. Tå skola och the gå till schrift, hãlst vngt folck, som næstföliande söndagh wilia gå till Sacramentet eller Herrans Natward. Och skall här effter ingen schrifttermål föras, mädhan troon eller messan siunges, vthan ähr nogon nykit åldrigh, siukligh eller elies, som för ovndwijkeligh förinder skull icke hafwer kunnat komma tilstãdhes på næstgåldne predijkodagh; han må gifwa sitt förefall tilkenna och warda schriftat för än messan siunges, och icke nogre andre.

11. Och på thet förbe[mäl]de ordningh må hollas, skal hwar stadh fördeelas i sina gator och grender, hwar sochn vthi sina byiar och bygdelagh, och kyrckioheerden om söndlaghen, tå han beslutar höghe predijkan, tilsäija den deel, gator, by eller bygdelagh, som ther næst skal komma och låta sigh förhöra.

12. Vthi predijkan skal man icke allenast læra laghen och évangeliem eller tronnes artiklar, vthan man skal och medh alfwar straffa grofwa synder och wilfarelser, som för handen äro.

13. Dock skal man icke nämpna nogon persoon wijdh namn af predijke stolen, annars än han till ban eller till bättringh lysas moste. Therföre skal icke heller smäligha talas om nogon fremmande nation eller landart.

14. Men emoot berychtat eller och närwarandes kätterij och förgiftigh lærdom skal een rättsinnigh predikant tijdt och ofta, doch med förnufft och beskedh tala. Doch the gamla och fördömbda kätterij, som nu hoos oss äro icke allment kunnogh, giörs icke behoof på predijkestolen så stoort omtala.

15. Predijkarena taghe sikh till wara, at the igenom owarlighit taal icke komma förargelse åstadh, ther the mena sikh skola tala till förbättringh.

16. Ähr och godt, at the wänia sikh tala rätt Swenska och bruka the ord, som alment kunnogha äro.

17. Een klocketijma är lagha tijdh till predijkan.

18. När Gudz ord predijkas i kyrckian, så skola alting wara stilla. Är tå nogor qwinna tilstādhes, som hafwer gråtogt barn, henne skal tilsäijas, at hon ther medh wijker af kyrckionne, och är ingom i så motto till hinders

19. Så skal och klockaren hafwa hundar och all annor oskäligh creatur vthur kyrckian, at the icke giöra nogot oliudh.

20. Wettwillingar och andra, som nogot buller giöra vnder predijkan, skola hafwas vth. Men, om nogor så giöra af öfwerdådighet, han skal på een tidh lång sättias vthur kyrckian, och än tå stå werldzligh plicht.

21. The, som gå och spassera och hålla kyrckio glans medhan gudztiensten hålles, eller löpa vth på kyrckiogården eller kyrckiowallen och tagha sikh fåfengt taal eller leek före eller gå till ölls eller brennewijns sampt med them som sådant sälia, mādhan gudztiensten hålles, skola försörmanas at afstå ther medh, men hwar the icke bättra sikh, skola the bådhe med kyrckio och werldzligh plicht straffadhe blifwa. *Anno 1621 Aros.* Then som går under predijkan vth vthan trångmål och giör nogot buller, skal bötha till kyrckian 20 öre.

22. Thet samma ware sagt om them, som siellat eller aldrigh gå till kyrckio och ther till medh lefwa som hedningar.

23. The, som vthan trångmål, som i kyrckio-ordningen förmäles, hålla sikh ifrå kyrckian, reesa, arbeta eller dricka på sabbatzdaghen eller, när folcket är i kyrckian, på

melghedaghar, böthe till kyrckian efter som trychte kyrckio-
balken förmäler — 3 m:r.

Treskas han, tå skal han af kyrckioheerden stempnas
till capitels. Then, som fattigh är, må arbeta till kyrckio-
nes eller the huusfattighas bästa, som i sochnenne boendes
äro.

24. Then, som ställer arbetes ööll på lögherdaghen, ther
igenom öfwerflödighet förorsakas emoot söndaghen, och folcket
warder obeqwemlighit om söndaghen till at höra Gudz ord,
skal bötha, om [han] prester är, till kyrckian 2 daler, är
han een borgare eller bonde, böthe 1 daler.

25. Så är och beslutit, at vthi alla församlingar
skola sättias två eller tree, som församlingen är stoor till,
wisse kyrkiowachtare, hwilka heela församlingen skal be-
skydda och förswara. The skola granneligha gifwa acht
vppå, at vngdomen motte blifwa qwar i kyrckian, så länge
gudz tiensten ändas, på thet at all ogudachtighet och Gudz
ordz förachtelse motte förtaghen warda.

26. Så skola och i alla bygdelagh sättias wissa be-
skedeligha män, som skola hafua inseende med them, som
sälia ööll och brennewijnn, emädhan tijdhegärden hålles.
The, som ther vthi skyldighe blifwa, skola straffas. Han,
som sälier, skal gifwa till kyrckian — 1 daler; och then,
som köper, gifwe 1 m:r.

27. När, som är vthe, skole vnderstundom schrift-
orden läsas, och aflössningen ther vppå, för än man kommer
till bönen om andra nödhtorfter.

28. Then, som wil låta lysa om nogot på predijke-
stolen, han skal antingen sielf eller genom klockaren gifwa
prestenom thet tilkänna, för än han går til predikestolen.

CAP. II.

Om almenligh böön.

1. För predijkkan skal altijdh förmanas til at bidia om rätt förståndh och vplyssningh i Gudz ord och vnderstundom bidias effter thet sätt, som står i kyrckioordningen pag. 10: O, alzmechtighe, ewighe Gudh etc.

2. Men efter predijkkan skal hållas almenneligh böön om alla nödhforfter; vnderstundom som predijkaren them sielf kan bäst vpräkna, och han weet then tijdhen mäst wara af nödden;

3. vnderstundom såsom the äro författade i den bönen, som står i kyrckio ordningen pag. 41; vnderstundom efter thet sätt, som står pag. 17; vnderstundom medh litanien, pagina 42.

4. Doch skola vndertijdhen schriftorden först vpläsas och aflössningen ther vppå, som står p. 11, besynnerlighen på stora högtijdher eller när monge communicanter äro för handena.

CAP. III.

Om kyrckio sångh.

1. Ottesång må allestädhes i städherne wara hållen medh tree lexor, tre psalmer, antiphoner och responsoria, eller och vndertijdhen medh flere, som läghligheeten kräfwer.

2. Man må och vndertijdhen siunga *Ad laudes*, som thet kallas, een eller två psalmer, och låta the andra bestå.

3. *Te Deum*, hymnen, *collectæ*, *benedictus*, *benedicamus* må siungas stundom på swensko, stundom på latin.

4. Aftonsången må och blifwa wijdh sitt skick; doch, ther predijkkan skal hållas, må och nogot afkortas. Men

ther predijkan icke skeer, så må läsas för folcket itt capitel af biblien i den stadhen man pläghar siunga capitulum. *Magnificat* och *benedicamus* siunges ymsom på swensko och på latijn.

5. Om söchnedagharna, onssdagh och fredaghen, ther predijkan holles, siunger man först een svensk psalm, hälst den, som kommer nogot öfuereens medh texten, som skal predijkas. Sedann: O tu Helge Ande kom. Sammaledes een psalm efter predijkan, och beslutas medh wälsignelsen för altaret.

6. Ther biblien läses på the andra dagharna i we-konne, begynnes medh: Nu bidie wij den Helghe And. Beslutas på predijkestolen med wälsignelsen och siunges sedan Amen, thet är: oss skee alt så, eller: Lof, prijs, hedher och ähro.

CAP. IV.

Om dopet.

Hwad dopet är, hwilken thet hafwer stichtat och hwadh thes nytto är, läres i catechismo.

1. Ingen skal tilstädias at stå fadder, som är stadd i nagon vppenbara last och wilfarelse, för än han hafwer vthlofwat och påbegynt rätta bättring. *Ordin. antiq. pag. 15.*

2. Skola för then skull föräldrana wara förtänckte och förplichtade tilförenne gifwa sin kyrckioheerde til känna, hwilka personer, som skola wara witne til barnssens doop, på thet icke nogot buller, sedan the komma i kyrckian, må ther af födhäs. *Ex Nova Ord.*

3. Om barn döör odöpt genom föräldranars försu-melse, skola the therföre stå tilbörlich plicht. *Ord. antiq. pag. 16.*

4. För barnadöpselse, kyrckiegångshustrur eller brudhewijelse skal medh messan eller predijkan ingalunda fördröijas, vthan the, som sådana tienst begära, skola strax thet är ringt eller åthsidstonne, för än troon siunges om helghe daghar, eller: kom helghe Ande, herre godh, om söcknedagharna, wara tilstädhes; elliest må the förbijdha åter i kyrckion till thes predijkan och gudztiensten är ändat. *Additio Nova Aros. Anno 1620.*

5. Medh tattare skal prester sikh inthet befatta, hwarcken döpa theras barn eller jorda theras lijk. *Artic. Stoch. Anno 1604. Art. 2.*

6. När dopet förhandlas, skal wara tyst och vppehållas medh sången, på thet alla må höra, hwadh som hafs för händer och blifwa påminte om thes nytto och gagn. såsom och om thet the sielfwe i dopet vthlofwat hafwa. *Ord. Norcop. Anno 1604. Art. 2.*

Om barnaqwinnors kyrckiegångh.

1. Ingen qwinna skal efter hoorbarn eller frillobarn taghas i kyrckio, för än lagha syndabättring vthlofwat är; och, om sådana warda annorstäds intagne, tå skal thet wara ogilt hemma wijdh theras sochnakyrckio. *Ord. antiq. pag. 24.*

2. Lösekonor, som sikh medh okyskhet besmittat hafwa, skola stå 3 söndagar för kyrckiodörenne, och sedan strax effter predijkan intaghas mitt på kyrckiogolfwet, medan folcket är tyst. *Ord. Aros. Anno 1616. Art. 8.*

3. Men aflar nogor barn med then, som henne begärar till ächta, för än the äro trolofwadhe, tå skal hon taghas i kyrckio om een bönedagh för predijkan, nogot lijdhelighare och skonsammare än the andra. *Ord. Aros. Art. 12.*

4. Men är hon laghliga trolofwat, tå må hon niutha så mykit echtenskapet åth, at hon intaghes såsom een echta qwinna.¹

CAP. V.

Om synda boot och aflössningh.

Hwadh och huru mongehanda boot och aflössningh är etc., warder annorstädhes lärdt.

1. Vthi hemligh schrifftermåll skal ingen warda aflöst, som nogon then last bedrifwit hafwer, som hörer vnder vppenbara schriff, mykit mindr ther nogon för vppenbara misshandel och treskheet är rätteligha banlyst. Vthan ther sådana personer förekomma, skola the wijsas till pæniten-tiarium publicum widh capitlet. *Ord. Ant. pag. 27.*

2. These laster komma vnder vppenbara schriff: barns-dödh, meeneedh, hoor, mandråp, frendspild, kätterij och tijdhelagh med fää. *Ord. ant. pag. 29.*

Item: afgudhadyrckan, Gudz nampons försmädelse, spådom, truldom, swartekunst, lefierij, signerij och Gudz nampons missbruk, Gudz ordz, the högwärdighe sacramentzens och predicoämbetzens missbruk och försmädelse, ohörsamheet och vproor² emoot öfwerheeten, när the icke blifwa straffadhe till lijfwet, olydighet³ emoot sina föräldrar, långligh wredhe och fiendskap emoot sin nästa, boferij, tiufwerij, röffuerij, orättferdighet, lögn, ähreskemmerij, trospillerij och ächten-skaps förlöperij. *Ord. nova.*

¹ Härefter är i hdskr. följande anmärkning tillfogad: *Hanc Paulinus improbat.*

² Detta ord insatt efter Stockholmshandskriften. Upsalamanuskriptet: *missbruuk.*

³ Upsala-hdskr.: *olydigh.*

3. Ingen sådana skal aflösas, medh mindre han klarligha står sin gärningh till, ehurudana hon tå ähr, medh mindre han bekänner ångra sin gärningh och begärar warda aflöst. *Ord. ant. p. 30.*

4. *Item:* Ingen then sigh icke hafwer förlijkt eller förlijkningh uthlofwat medh rätta målssägghande eller then, som emoot brutit är.

5. Icke heller för än han sådana bedrefna last försworit hafuer.

6. Icke heller medh mindre han förplichtar sigh på lydnone ath vndergå den kyrckioplicht, som honom skal påläggias.

7. Kyrckian skal them på nogon tijdh förbudhin warda, hwariom effter som hans saak är till; doch mågha the wäl wara inne, när som Gudz ordh predijkas etc. *Syn. Cart. IV c. 84. Ord. ant. p. 32.*

8. Ja, kyrckian skal icke allenast förbiudas them, hwilkas last allaredho är worden vppenbar, vthan och iemwäl them, som äre kompne i stoort rychte och klander för nogon last, till thes the therföre hafwa giordt sigh frij.

9. The, som bedrifua bojerij och löönskelägher, taghe bådhe förste gången schrift hoos häredzprowesten och gifwe til hospitalet och sochnekyrckian, manspersonen — 3 daler och konan 6 m:r. The, som andra eller, thet Gudh afwende, flere gånger i samma oreenlighet igenkomma, taghe bådhe schrift wijdh doomkyrckian,¹ doch icke blotta sigh, vthan i lijka motto medh arbete eller annor dienst komma them fattighom i hospitalet eller gellet, ther the boo, till hiepl.

Thetta är så förändrat i prestemöthe vthi Westeråss stift anno 1620:

¹ Några ord, angifvande bötesbeloppets storlek, synas hafva öfverhoppats.

Efter nu boherij (:thet Gudh bättre:) blifwer alt för gemeent, så at doomcapitelet eller *pœnitentiarius* them icke hinner att förhöra och afskodha, ähr bewilliat, at the, som första gången bedrifwa boherij, må tagha schrift widh theras ägna sochnakyrckio och gifwe konan, förvthan sina wanligha kyrckiegångspenningar, till hospitalet och sochnekyrckian — 1 daler; manpersonen — 3 daler eller stå bredhe wijdh konan och höre sin vppenbara schrift och gifwe tå helften mindre. *Sancitum Arosiæ in synodo.*

10. The, som annan gång komma igen, taghe bådhe schrift hooss proste kyrckian och gifwe än een gång så mykit till hospitalet och prostekyrckian. Komma noghre, thet Gudh afwende, flere gånger igen, taghe schrift bådha wijdh doomkyrckian och gifwe än een gång så mykit til hospitalet och doomkyrckian, thet är konan — 3 daler och karlen — 9 daler eller stånde bredhe wijdh konan och gifwe icke meer än hon.

11. Alle andre grofwe och vppenbara syndare, som förberörde äro, skola strax försändas til pœnitentiarium widh domkyrckian, som för är sagt. *Art. Stocholm. Anno 1560.*

12. Hwilken sochnepräst, som tagher sådana grofwa vppenbara syndare, som för äro nembde, in i församlingen och skickar them ej till prowesten, dijth som the höra, och them til *pœnitentiarium* eller domkyrckian, som tijt äro beskedde, han böör dubbelt, thet sådana skulle vthgifwit. Om han gör thet flere resor, blifwe på nogon tijdh af medh sitt embete: *Approbatum in Synodo Aros. Anno 1620.*

13. Mandråpare, hoorkarlar, trolpackor, signerskior, swartekonstenärer, tiufwar och alla the, som them besökia, som blifwa till lijfwet benådda, skola blotta sigh och hafwa rijs i handen, när the förste gången tagha schrift.

14. Men the, som hafwa bedrifwit kätterij, tijdhelagh medh fää, mördat barn, fadher, eller modher eller brodher

etc., the skola stå nakna för kyrkiedörenne, warda iärnslagna, när them warder lijfwet benådt.

15. Hwar nogor warder befunnen, som icke så står sin plicht eller redheligha håller thet han i thenna schriftermål vthlofwat hafwer, så at thet skeer af förachtelse och icke af swaghet, tå skal honom itt skarp werldzlighit straf vppålagt warda, nembligha thet han medh sina ogärningh wäl förtient hafwer.

16. Kommer och nogor, som sigh för nogor last schriftrat hafwer, annan eller tridie gången igen, medh samma eller slijk last, honom må *pœnitentiarius* wijsa ifrå sigh och låtan på nogon tijdh sielf betämmiat, allenast skal honom sacramentet och kyrkian warda förbudin, thessförinnan man må förfara, om nogon sanskylligh bättring är nogon tijdh af honom förwentande.

Om ban.

1. Alla laster, som komma vnder vppenbara schrifft, äre och wärde liggia vnder ban. *Ord. Ant. p. 32.*

Theslikes och så alla andra vppenbara synder, ther nogor vthi blifwer obootfärdigh, så at han treskeligha förachtar alla christeligha förmaningar etc.

2. Ingen skal för noghra werldzligha saker skuld, såsom för gäld eller annat sådant banlyst warda, vthan allenast för grofwa laster, och än tå icke annars än han blifwer obootfärdigh etc.

3. Så länge een är ban, skal ingen handla medh honom, såsom man omgåss medh een christen, vthan man skall hålla honom såsom een hedningh och fly hans omgänge. Doch vthi werldzlighe saker, hwar så är af nödden, må man wäl låta sigh til honom.

4. Then, som banlyster är, skal icke städias i kyrkio till noghra tijdher, andra än predijkan.

5. Hoo som hälst een banlyst menniskio omgår, annars än sagt är, han skal och banlysas, om han icke hafwer thess¹ fördragh.

6. Ingen sochnapräst må nogon banlysa, för än han hafwer therom handlat medh ordinario eller præposito. *Ord. Ant. p. 33.*

7. När nogor, som är banlyst, så treskas, at han icke heller wil hålla sigh ifrå kyrkionne, sedan honom blifwer tillsagt; tå skal presten, så länge then banlyste är ther inne, plat ingen tijdhegård hålla, till hwilken han och swara skall, som medh treskonne thetta åstadh kommit hafwer.

8. Ther nogor menar sigh icke rätteligha vara banlyst, han må skiuta sigh till yterlighare ransakningh och theras doom, som slijka saker äro befalte.

9. Ther och nogor länge sitter i ban, såsom itt heelt åår eller meera och thes förinnan alla förmaningar förachtar, han skal omsijdher medh werldzlighit straf heemsökt warda, såsom kyrckiobalken uthwijsar.

10. Efter monge finnas, som icke äro ministerij hel-sosamma förmaningar lydighe, vthan obootfärdeligha framhärda i theras synder, så skola pastores ingalunda försuma medh præpositi och församblingennes samtyckio, at sluta sådana vthur kyrckian. Men hwar församblingen icke här vthi gör sin kyrckioheerde bijståndh, skal kyrckiotiensten them warda förnekat, till thes the sigh rätta och bättra.

---

¹ Upsala-hdskr.: *thz.*

CAP. VI.

Om Herrans Natward.

Hwilken, som thenna natwarden hafwer instichtat, hwadh han är och hwadh nytto man ther af hafwer, warder annorstädhes lärdt.

1. Hoo som hälst stadder är i nogra vppenbara last, såsom är: mandrâp, hoor, boferij etc., för hwilken han icke hafwer giordt bättringh medh vppenbara schrift och plicht, skal inthet tilstâdhias at komma till Herrans Natwardh. *Ord. Ant. p. 78.*

2. Man skal och icke gifwa nogon fremmande eller okänd sacramentet, medh mindre han hafwer skäligh bewijs, huru thet är medh hans saak.

3. Kommer och nogor fram til altaret, som tilforenne icke hafwer beteedt sigh för prestenom, om hwilken han och elies ingen wiss kunskap hafwer, så må han wäl ther åthspord warda om the stycker, som prestenom tå synes, för än honom gifs sacramentet.

4. Man skal och ingen gifwa sacramentet, som icke weet giöra skiäll och reedho, hwarföre han går ther till, eller then, icke kan läsa Fadher wår, troon och budhorden etc.

5. *Item* icke heller them, som för nogot obequemlighit stycke äro kompne i rychte, för än the hafwa sigh ther vthreedt och laghligha gådt sigh thet ifrå etc.

6. Icke heller them¹, som halfwa åhret eller heela åhret igenom aldrih komma till kyrckio, ändoch the äro vthan all laghligh förfall.

7. Till sacramentet skal ingen heller warda nödgat; doch ther nogor finnes, som wil heetas wara christen, som

¹ Upsala-hdskr.: *then*.

aldrih går till sacramentet, honom skal kyrckioheerden een och annan gång förmana och lysa till bättring och sedan, när inthet wil hielpa, sätta honom vppenbarligha i bann.

8. Efter thet monga förarghas ther öfuer, at een part oachtsamblingen omgåss medh the elementer, som brukas wijdh Herrans Natwardh; ty skola kyrckiowärderne här effter hålla bastart til mässewijn, som om sommaren inthet möglass. Räcker eij wijnsädhen till, tå moste församlingen ther till af kyrckionnes förhielpa eller sielfwe samman-skiuta.

När sädhen är dyyr, skola kyrckiowärderne¹ witna för sochnen, huru monga penningar för bastart gifne äro och läggias i förwaring thet öfwer är. Ty skal här effter ingen prest tagha wijnsädhen till sigh, vthan kyrckiowärderne hafue ther medh at beställa. *Ord. Öreb. anno etc. 1617. Art. 14.*

9. Och på thet at oförfalskat wijn må kiöpas, skola kyrckiowärderne gå til kyrckioheerden i stadhen, ther the wilia kiöpa wijnet, at han må wijsa them dijth, som godt wijn wankar. Och, när the hafwa wijst honom thet igen, skal han gifwa them witne, huru mykit och huru dyrt the kiöpt hafwa. *Statutum Aros. anno 1620.*

CAP. VII.

Om echtenskap.

1. Ingen hemligh contract medh echtenskap skal gil-lat warda, såsom ther nogor pigha förlofwar sigh, föräldromen eller rätta målssmanne owettandes, medh mindre the wela thet sedan gilla, såsom till ewentyrs skee moste, hwar sängelagh ther till kommit är. *Ord. ant. p. 61.*

¹ Upsala-hdskr.: skal kyrckioheerden.

2. Så skall och skylskap och swågtherskap, efter Gudz och naturligh lagh altijdh hafwa sin tilbörligha wägs så at ingen binder echtenskap i förbudna ledher etc.

3. Therföre skal och inthet echtenskap bindas innan fempte ledh (: exclusive :), med mindre nogon besynnerligt orsaak kan wara på färde etc., ther om biscoppen ransaka och döma skall. *Ord. ant. p. 77.*

4. Icke heller skal lätteligha wara tillstatt, at nogen tagher den qwinna till echta effter manssens dödh, med hwilka han gjorde hoor, emädhan mannen lefde etc.

5. Man skall och icke tilstädia fremmande och okänd folck i echtenskap, medh mindre the hafwa thes bättre bewijs om sigh och sina saak etc.; på thet man må wetta om the icke äro vthi nogot annat förlupit echtenskap helle och eliest hafwa nogot förhinder.

6. Ther och nogra framkomma och begära fästningh medh hwilkom för olijka ålder eller och andra saker skul thet tyckes icke skola tagha godt lagh, medh them skal presten icke heller wara för hastigh, vthan han skal gifwa them tijdh till at wäll betänkia sigh. *Art. Stocholm anno 1560.*

7. Efter thet och mykin twifwelsmål och trättor pläghar komma aff the fästningar, som gemeent folck giöra skola the förmanas, at the hafwa [medh] sådana fästningar fördragh.

8. Skal här effter ingen trolofningh gillas, medh mindre een af presterne är tilstädhes och at kyrckioheerdes warder ther om 14 daghar tilförenne åthspord och tilkenna gifwit. *Ord. Norc. anno 1604.*

9. För allemans witnessbörd och till at förekomma kiff och trättor skal almeent ingen fästningh skee, vthan in för kyrckiodörenne eller i sacristijan. Doch hwar nogon elies eller och förrän the komma till kyrckio om bröllops-

daghen äro laghlighen fäste hemma, the skola ther icke fästas på nytt. *Ord. Nore. anno 1604.*

10. Om nogon wil trolowen rygga och icke hålla thet, han lofwat hafwer, han skal först mista thet, han den andra gifwit hafwer, och än tå gifwa så mykit ther till, och till thet tridie inthet tilstädias at komma till annat giftermål innan try åhr. *Jure Svec. prov. Tit.: de Nupt. c. 2.*

11. Men hafwa the haft sängelagh och wilia sedan skilias åth, tå skola the skickas til domcapitlet, doch först hafwas för lagh och bötha för sin synd effter laghen.

12. Skal och ingen saaklööss sänga gå medh sijna fästeqwinno, för än the hafwa warit till kyrckio och anammat ther allemans witesbörd och kyrckiones wälsignelse.

13. Therföre the, som begynna sitt echtenskap medh otucht och sigh ifrå sängelagh till bröllopsdaghen icke hålla, skola gifwa till hospitalet och sochne kyrckian två daler åth minsto, och kyrckioheerden förkunnar theas feel af predijkestolen, bidiandes på theas wägna Gudh och församlingen om wenskap. The, som ingen råd h hafwa at vthgifwa thesse penningar, må bådhe han och hon stå två daghar i wapenhuset, när tiensten skeer i kyrckian.

14. The brudhar, som af sina män förkränckte ähro, för än the wyias, hafwe ingen crono vthan en krantz allenast medh techt hufwudh, håldt håår och nogot silfwer om bröstet; men the, som ähre falne i lönskelägher och kunna af androm blifwa till echtenskap uptagne, hafwe itt hufwudhklädhe på hufwudhet medh een lijten flätter krantz, och mindre silfwer än the andra om lijfwet. Samma hufwudhklädhe skola the enkiör bruka, som vthi sitt enkieståndh sigh medh leghersmål förseedt hafwa. *Ord. Öreb. Art.*

15. Om nogor qwinna går till kyrckio och låter sigh wyia medh vthslaghet håår, crono eller två krantzar, och

thet warder befunnit, at hon war hafwande eller beläghra tå hon wigdes, så skall hon bötha till kyrckian, ther hon wijes, fyra daler. *Arosiæ anno 1620. Sed prius constitutum.*

16. Så skal thet och altijdh så laghas medh brudha hoof, at predijkan eller messan ther igenom icke warder förhindradhe. *Ord. ant. p. 54.*

17. Öffwer the[n] quinno, som tilförenne hafwer warigift, skal prästen icke annan gång läsa eller siunga brudha wälsignelsen. Är thet och een vng qwinna, som kommer fram och tilförenne icke hafwer warit vnder pellet, öfwer henne brukar man brudha wälsignelsen. Men är hon gammal och vthan barnsbörd, tå skal thet hafwas fördragh ehwad hon för hafwer warit vnder pellet eller ej.

18. Vthi brudhahuset behöfwer man inga synnerliga ceremonier; doch, ther presten wil, må han läsa the then böön, som står i handhbokenne.

19. Om sängeledningar i brudhahuset är beslutit, at ther som hedherlighit folck är och inthet sängelagh tilförenne är skeedt, tå skal presten wara förtänckt, om han icke laghlight förfall hafwer, at wara ther tillstädhes. Men hafwa the tilförenne leghat tilsamman, så må the och tå gå till sängs vthan prest, eller gifwa till kyrckian 1 Daler. *Ord. Arosi. anno 1616. Additio 1620.*

20. Skola icke heller presterne gifwa nogra tilsamman, medh mindre the äro kompne till lagha ålder, så at the nogot må wetta, hwadh echtenskaps contract hafwer innebära.

Om äthskildnat i echtenskap.

1. Echtenskap kan allenast äthskilias för 2 orsaker; then förra: när then ena maken warder beslaghet

medh hoordom. Ty hwar then andra, som oskylligh är, ke wil gifwa sigh i förlikning medh then brotzligha, så lå honom annat giftermål tillåtas. Doch, hwar then brotzge behåller lifwet, skal man icke fara hastigt medh, vthan an skal på nogon tijdh låta sakena hängia, så länge man örsöker, om the kunna förlikas. Hwar thet och ingalunda an skee, skal tå lagha doom them emillan afsäijas; och en parten frij dömbder till annat giftermål, som är vthan kuld.

2. Och skola inga åthskilning[a]r skee vthan för lagha domare, ther både parterne effter lagha stempningh ro tilstādhes kompone, och ärendet är ransakat och medh anningenne befunnit etc.

Sententia divortii, in libro est.

3. Hwar och så händer, at den brotzligha effter lagha temningh icke wil fram till rätta, tå skall den oskyldigha afwa fram sin witne, medh hwilkom han fulkomligha bevijsar bådhe sin eghen rätt och thens andras brott; ther effter skal tå domen afsäijas.

4. Then andra orsaken är, när then ena maken vthan ätt och skiäll öfwergifwer och förlöper then andra vthin en acht och vpsätt, at han aldrigh will nogon tijdh bygia och boo medh honom.

Tertiam causam addit nova ordinatio:
irreconciliabile odium.

5. Till then persoon, som af naturligh breck eller lies af nograhanda ofall till echtenskap plat odughligh är, an ingen twingas. Men för spittelsko soott eller annan iukdom efterlåtes ingom skilias widh sin echta maka. *Ord. nt. pag. 56.*

6. Allestädes, ther echtenskap är olagligha och olofgha bundit, räknas thet för ogilt och för inthet.

7. Ther trolofwan är skeedd medh lagha gåfwor och närwarande witne och sedan är sängelagh tilkommit; slijk handel moste man räkna gill och rätt in för Gudh, ändoch lagha fästningh och wijgningh icke hafwer effterfölgt. *Deut. 22.*

8. Then parten, som sigh medh hoordom förseer, skal icke hastigt dömas frij till annat giftermåll, vthan skal thet nogon tijdh warda effterlåtitt, så må thet aldrih skee. medh mindre än at han förswär först then landzändan, vthi hwilken then oskyldigha boendes är.

CAP. VIII.

Om the siukas besökningh.

1. När presten wil besökia nogon siuk medh Herrans Natwardh, skall han gifwa acht vppå, om then siuka är så starck, at han kan fördraghat och behålla[t] hoos sigh quar. Hwar och icke, skal han icke på then tijdhen beredat¹, vthan eliest trösta och förmana honom medh Gudz ordh.

2. Then siuke, ware sigh boofast eller legohion, skal och förmanas gifwa testamente, icke allenast till predijko-embetet, vthan och till kyrckian, effter hwars och eens rådth och ämpne, på thet nogot må wara i förrådth till kyrckionnes bygningh, wijnkiöp och annat hwadh nödhortfteligha kan behöffwas. Sådant testamente skal sedhan förkunnas af predijkestolen och antecknas i kyrckiones inventarij book

¹ Upsala-hdskr.: *begärat.*

CAP. IX.

Om the dödhas begrafningh.

1. Om presten är tilstādhes, ther lijk skall vthbāras, hwilket doch icke är så eenkannerligha af nödhēn, skall man, hwar så behöfwes, förhindra och förtagga all wantroo, som monga hafwa och, ther lijk äro på färde, plägga förstå låta. *Ord. ant. p. 60.*

2. Nyfödd barn, som icke hafwa kunnat fått döpel-sen för theras hastigha afgång skull etc., skola lichwäl niuta kyrckiegården. Doch giörs icke behoof, at presten nogot befattar sikh medh theras begrafning. Men mörd-barn skola ther icke begrafwas. *Ord. antiq. pag. 61.*

3. Sielfspillingar, thet äro the, som icke genom willo vthan genom berådt modh sikh förgiöra, skola ingalunda komma i kyrckiegården, ty the hafwa warit förtwifladhe. Icke heller bansmän, som döo oaflöste. *Ord. Upsal. anno 1572.*

4. Icke heller the, som Gudz rena ordh och sacramenten försmädat hafwa, hwar the döo, vthan rätt wedherkännelse. *Ord. ant. pag. 62.*

5. The, som i slemma och vppenbara laster få bråddh, så at ingen tå hafwer hört af them nogor christeligh bekännelse.

6. The, som för theras vppenbara missgärningar skuld äro rättadhe, mågga wäl niuta kyrckiegården, så fierran the hafwa skickat sikh christelighen, när the gingo till dödhen. och thet ellies effterlåtes af öfwerheetenne.

7. Kyrckiegården och annor rum, ther Christi folck pläggar begrafwas, skola hållas ährligha för theras skuld, som ther hwilas. Och endoch thet giör lijka mykit af sikh till saligheeten, hwar som hälst een blifwer begrafwen, lijk-wäl, hwar nogor effter then grunden will förachta allmenne-

ligh christna menniskiors lägherstädher, then samma är icke heller wärd warda ther begrafwen.

8. För allmanneligh lägherstadh eller kyrckiogård skal man ingalund kräfwia legha; ellies ther then dödhe eller hans arfwingar nogot wilia gifwa till kyrckionnes bygningh, såsom wäl är höfflighit, ther nogot är tilförenne effter then dödha, thet må wäl skee och skal wara frijtt.

CAP. X.

Om prester och predicoämbetet.

Quis author ministerij ecclesiastici, quæ ejus dignitas et necessitas, alibi docetur.

1. Ingen skal wara lijdhnen i predikoämbetet, annars än han igenom ordenteligh kallelse ther till kommen är. *Ord. ant. p. 63.*

2. Och hafwer thet så warit hållit strax effter apostlarnars tijdh, at församlingen vthwalde sigh predijkare, och samma wahl wardt sedan stadhfäst genom böön och åkallan och händers åläggning af biscopnen. *Act. 6 v. 24. 1 Tim. 3 v. 45. Tit. 1.*

3. Hwar och så kan hända, at een församling ingen sådana person kan sielf bekomma eller then, hon bekommit och presenterat hafwer, icke är skickeligh til sådant ämbete. ware thet tå i biscopens macht, at han ther till förskickar een annar, bättre. *Ord. ant. p. 64.*

4. Endoch Paulus icke förmenar nogrom begära kyrckioämbetet, then ther till hafwer lust och tyckes skole tiena; lichwäl moste hwar och een lagha waal och förhörningh wara vndergifwin och ingalunda här emoot inträngia sigh til nograhanda kyrckioämbete. *Videatur sententia ministerij Stocholmiæ hac de re lata anno 1613.*

5. Inga fremmande, som sigh vthgifwa för prester, skola nogrestädz wara tilstade at bruka prestaämbetet, för än the hafwa præsenterat sigh för ordinario, at han må förhöra, huru medh theras saak tilstår och om thet är alt redhelighet medh them.

Ett sätt till at ordinera prester. [*Ord. ant.*] p. 65.

6. Hoo som hälst sigh fördristar bruka prestaembetet, antingen altsammans eller een deel ther af och är doch till samma embete hwarken korat eller kallat, then samma må effter scholærätt straffat warda; thet är sättias i stock och sedan mista hwdena och wijsas af stichtet. *Ord. Ant. p. 68.*

7. När nogor är ordinerat til kyrckioheerde öfwer een sochn, skal biscopen gifwa honom inställebreff till prowesten, at han skal sättia honom ther in.

8. När tå nogor är således kommin til gäld, skal han strax granneligha vpschrifwa inventarium, som honom handfångit warder och förwara i kyrckiones kista. *Ord. ant. p. 69.* Och itt vnderschrifwit exemplar skal ther af lefwereras till capitelet. *Ord. nova.*

9. Inventarium skal lefwereras igen förbättrat, icke efter talet, vthan effter wärdet.

19. När nogor sochnaprest warder beswärat medh siukdom, ålderdom, armodh eller hwadh thet wara kan för brister, så at han länger icke förmå at besittia sitt gäld, tå skal han icke löpa ther ifrån eller stjäla sigh hemligha bort, vthan han skal säija ordinario och sochnemännerna till i rätten tijdh och skilia allting wäll ifrå sigh, at ther af icke må komma nogon oredha.

11. Men hwilken, som elies öfwer gifwer, förlöper eller stial sigh bort ifrå sitt gäld, yngre eller äldre, han skal aldrih nogon tijdh sedhan warda betrodd om gäld eller

presteembetet, vthan han medh tiden¹ sigh i sakene kan rättzligha besinna.

12. Ingen sochneprest skal nogon wägs färdas vtaf sochnene, särdeles så at han är söndaggh eller annan lagha helghedaggh borta, medh mindre han nogor förskaffar i sin stadh, som tienstenne bådhe i kyrckionne och sochnenne vppenhåller, vthan han warder kallat af sin förmann etc.

13. Ther flere kyrckior lydha till itt prestegäld, må presten hålla tijdherna ymsom widh then ena och ymsom [widh] then andra, på thet han må hafwa thes mehra tijdh bådhe till predijkan och annat. Är och then ena kyrckio-sochnen större till mantaal än then andra, så håller prester 2 eller 3 helghedagghar tijdherna wijdh den, som större är, och then tridie eller fierde wijdh den mindre, efter som thet sigh medh mantalet haf[u]er. Doch skal thetta wara sagt om the gäld, som icke förmå hålla kaplan.

14. Ther nogor prest warder berychtat eller anklaghat för nogon last, så at han af synnerligh teekn eller lijkelse kan wara misstänckt, then samma skal icke bruka sitt presteembete, för än han laghliga hafwer lagt sig thet ifrån; och skola hans eedhmän wara prester [i halfparten åttminstone. Doch skall ingen klagemål så lätteligen tilllåtas emot nogon präst]², som Paulus lærer.

15. Om nogon prestman är kommen i mistanka för nogon last, honom må ordinarius tiltala och ther om sedan wijdare ransaka, oansedt han icke än nu therför är anklaghat.

16. Warder och nogor prestman (: thet Gudh förbiudhe :) vppenbarlighen taghen eller beslaghen medh nogor last, som är halssaak, mandrâp, hoor eller annat; öfuer alt

¹ De två sista orden saknas i Upsala-hdskr.

² Orden inom klammer saknas i Upsala-hdskr.

annat werldzlighit straf skal han och hafwa förwärekat bådhe preste ämbetet och gäld etc.

17. The prester, som falla i bojerij, öfwa sigh i dryckenskap, wårtafwel och skafftafwel speel och annor sådan ohöfligh stycker. *Ord. Upsal. anno 1572 art. 3. Ord. ant. p. 70.*

18. *Item* the, som geenstortighe äro emot theras biscopar och förmän [alle thesse skole sättias ifrå deras presteembete]¹ och icke för restitueras, än the sigh fulkomlighen bättrat hafwa, ther om biscopen ransaka och döma skall. *Artic. exhibitus in coronatione Regis Johannis anno etc. 1569.*

19. The prester, som trätosamma äro, sine förmän olydighe, försättia stemning[a]r, skola entligh thet straf vndergå, som kyrkio ordningen förmäler och priveras till nogon tijdh. *Jefr fol. 36. fol. 70 b.*

20. The prester, som mista sin maka, skola för höflighet skull förbjidha annat giftermål iu itt åhrs tijdh, widh straf tilgörande.

21. The prestmän, som besmitta sigh medh bojerij, ware vthan prestaembete itt åhr, läggias i proban i otta daghar och böthe till the studenter, som vthan landz studera, 10 daler, ther han icke för mykit fattigh är och af predijkestolen göre sin bekännelse och bedhas om wenskap.

22. Then prest, som belägghrar sin tilkommande hustru, för än the äro wijgde, priveras til een åhrs tijdh, böthe till studenter 5 daler, doch skonas medh proban, men sin brist af predijkestolen bekänne och bedhas wenskap. *Art. 11.*

23. The, som gifwa sigh i läghersmåll medh hooror och skökior, them emoot episcopi förmaningh echta, priveras til een åhrs tijdh och transfereras till annat gäldh, ther

¹ Orden inom klammer saknas i Upsala-hdskr.

förarghelsen är okunnigh. *Ord. ant. p. 71. Et Örebro art. 12.*

24. Blifwa och nogre af the vnga presterkapet förmanante, at the öfwer gifwa otijdigha disputationes poculares, såsom och at the eller thes hustrur icke swäria duskap medh lössachtighe och öf[we]rdädighe personer, genom hwilket bådhe embetet och the sielfwe blifwa waanährade.

25. På thet at presterskapet medh thes flitighe förmaningar må nogot hoos åhörarena kunna¹ vthrätta till at afskaffa then förargheligha klädhedrächt, som nu tagher öfwerhanden och Gudh hoos Esajam straffar, som okyskheet och högfärdh vpwäcker, skola presterna sampt thes hustrur och barn såsom och scholemästare och dieeknar i scholestufwun fly lättferdighet vthi klädher medh sijdentyggh, medh stora vpweekna mårdskinsmyssor, sammetzärmar, jackor, tröijor medh monga snörer och sölfknappar bepryde, wijdhe frantzoiske brackor, hoolskooor, stora och vthpussadhe skiortekraghar eller släte kraghar på Hollans wijs medh remar wijdhbundne, hofmanshattar. *Item*, at the icke bära sammetz gatubodhar på ryggen medh stora och wijdha vthslagne kappekraghar, såsom eij heller bruka upfljnat, bijnat, för långt hår och andra höghferdighe och waanskapelighe klädhedrächter och åthäfwor. *Ord. ant. p. 71.*

Om preste hustrurs klädhedrächt.

26. När rectores scholarum och thes discipuli efter föregångna förmaningar icke wela rätta sigh vthi saken, moste rectores afstå medh sitt embete och diechnarne förwijssas skolestuffwun.

27. Hwilken prästman, som går efter annars gäld, brukandes ther till lögn eller annor ochristeligh medhel, på

¹ Upsala-hdskr.: *kunnat*.

thet han må komma honom ther ifrå och sigh ther till igen, thensamma etc. skal sättias ifrå sitt embethe och aldrih komma ther till igen, medh mindre hans bättringh warder funnen rättsinnigh. *Articul. exhibitus in coronatione Regis Johannis. Anno 1569 Art. 6.*

28. The präster, som sigh innlåta medh köpmanshandell, meer än the sielfwe behöfwa till nödhtorftigt huushåld, the samma moste här efter hafua fördragh, så frampt the icke wilia mista sitt gäld och prestaembetet. *Ord. ant. p. 71.*

29. Then prest, som röijer heemligh schriftermäll etc., warde af medh sitt prestaembete.

30. Om någon prestman får then man kallar fallande siukan, tå skal han icke bruka presteembetet, så länge han then hafwer. Thet samma må och förstås om andra wedherstyggeligha siukdomar, såsom äro vhrsinnighet, spittelsko, pockor och andra sådana.

31. Om nogor prestman hafwer owenskap medh sin sochnebonde (: in proprijs negotijs :), han skal icke hålla messa, för än the äro förljkte.

32. Om prestens leghofolck bedrifwa bojerij, tå skal presten thet hårdt straffa och icke samtyckia theras syndh åår från åår, som ofta skee pläghar, så frampt presten icke skall straffat warda. *Art. Stoch. anno 1560.*

Om predicoembetzens vppehälle.

1. Nu efter thet Christus säger, at arbetaren är sin löön wärd, skal och almoghen låta befinna sigh welwiliogh till at vthgiöra all den rättighet, som theras kyrckioheerदार efter gammal sedwänio och kyrckiohalcken plichtighe äro, thet ware sigh tijend, påskemäll, offer, brudhepenningar, altareleija, lijkstool eller om annat hwadh som hälst

them rätteligha tillagt är, på thet at the för armodh eller andra slijka beswaringar skull icke skola warda förhindradhe i theras embete och öfningh i schriftenne¹.

Här om är konungens mandat, gifwit i Örebro then 24 Februarij anno 1617.

2². Så är och itt ochristelighit stycke, medh hwilko nu monga låta sigh finna, i thet the rappa ifrå presteborden the äghor, som theras fromme föräldrar ther til gifwit eller och ellies af ålder ther till leghat hafwa. Ty så mykit, som them står till görande, förläggia the then christeligha religionen och införa hedhendomen igen. Men huru wäl thet skal them bekomma och huru rijka the ther af kunna blifwa, thet skola the wäl medh tijdhen få förnimma. Ty Gudh, som är een hempnare öfwer all orättwijso, låter icke heller thenna ochristeligha handelen blifwa ostraffat.

Här om är konungh Gustafz bref daterat i Stocholm then 26 Majj åhr 1538.³

3. Hoo som hälst ibland sochnemennerna af rätta arghet och tresko och icke för stoor armodh skull medh sigh innehåller förberörde vthskylder, så at ther öfwer klaghas, then samma skall tilbörliha straffat warda, hwar han sigh icke besinnar och gör rätt för sigh. *Ord. ecclesiastica fol. 72.*

4. Hwar och nogot gäld är så swagt, at sochnemännerna medh lagha rättighet icke kunna wäl försöria sin kyrckieheerde, tå skal thet gäldet läggias till itt annat. Eller om bönderna entligh wilia beholla prest för sigh sielfwa, tå skola the göra honom någon besynnerligh hielp ther vthöfwer, så at [han] må kunna blifwa wijdh brödh.

¹ Härefter följa i Upsala-hdskr. dessa ord: *art. 8 vide infra fol. Sampt Linköpings beslut.*

² Randglossa i Upsala-hdskr.: *Cron. Gustavi I folio 169 et 192.*

³ Härefter är i Upsala-hdskr. antecknadt: *är här insatt fol.* Det åsyftade konungabrefvet har dock aldrig blifvit infördt.

Ordningh om testament effter lik.

1. Then 20 Augusti åhr 1556 vthi Vpsala blef stadgat och stadfäst af höghlofligh konungh Giöstaff, Sweriges och Wendes konungh, och af erchiebiscop Lars samt menighe clerkerij öfwer heela Swerigis rijke om testamente.

2. Såsom noghre af presterskapet vthan all ordning truga almoghen till olideligh¹ testamente och likstool, och åter nogre af almogen alt för armligha gifwa testamente åth theras siälasöriare, så vppå thet hwarken almogen skall hafwa ther öfwer at klagha icke heller presterskapet må skee förnär² vthi theras vpbörd, wylie wij för then skull, at thet skal här effter medh sådana ordningh hållas, at then, som hafwer öfwer sex koor, skall gifwa i testamente för hustru eller bonde een koo och i likstool een mark orthughor. Men the, som hafwa ther vnder eller icke så monga, skola gifwa presten $\frac{1}{2}$ mark för hwar koo och för hwart barn $\frac{1}{2}$ mark och för itt arfdebarn een mark ortugh i likstool.

3. Wijgzlepenning[a]r skole gifwas, som af ålder warit hafwer, 1 mark och icke meer. Men then, som wil af sin godhe wilia meera gifwa, må ther rådha före.

4. Thetta blef stadfäst af konungh Johan then tridie, medh Gudz nådhe Swerigis, Giöthes och Wendes konungh then 24 Januarij vthi Stocholm anno 1582 vthi erchiebiscopens Lars vthi Vpsala och M:r Mårtens i Lijnkiöpingh samt menighe presterskapsens närwaro öfwer heela riket, som ther tå woro försambladhe, stadhfäst och samtyckt vnder these högbemälte konungars secret³.

¹ Upsala-hdskr. *olijdigh*.

² Ordens ordningsföljd är i Upsala-hdskr. något omkastad.

³ Upsala-hdskr.: *konungens tractat*.

Om lijkstool är så achtandes, som står i Wästerås ordinantia, giord af Saligh Herre konungh Giöstaf etc.

CAP. XI.

Om biscopar.

1. Een biscop skal hafwa vpseende medh alla the, som äro vnder hans befalningh, synnerligha medh prester-skapet, at the rätt och endrächteligha föra Gudz ord ibland then menigha man, rätt vthdeela sacramenten, at the predijka och höra catechismum i sin tijdh, höra schriftermål. när så behöfwes, förmana och hålla folcket til almeneligha böner, sökia och trösta the siuka, begrafua the dödha och alt annat, som kyrckionnes tienst och predicoembetet rätteligha kräfwer, troligha och fliteligha vthrätta. *Ord. ant. p. 75.*

2. Han skal och ransaka om theras omgengelse och lefwerne, om thet är christeligt och vthan förargelse, och ther han vthi så motto finner nogon brist, skal han förmana then brotzligha till bättringh, och ther ingen förmaningh wil hielpa, skal han fulfölia medh kyrckiones doom och straf, som honom är befalt.

3. Thesslikes skal och biscoppen hafwa vpseende medh then menighe man, at the fliteligh hålla sigh till reena Gudz ord, sacramentzens rätta bruk, lära catechismum, bruka aflösningen i hemligh schriftermäll, beflijta sigh om bönen och all annor christeligh stycker.

4. Han skal och förmana folcket, at the läggia bort alla wantroo och widhskepelse, som mykit pläghar wara ibland menighe man, så at the måghe wara rätte i tronne, såsom Paulus säger, och hålla sigh til Gudz fruchtan, til hörsamhet och lydno emoot öfwerheeten, och at the hafwa

deras kyrckioheerदार för ögonen och trolighen vthgöra them theras rättighet.

5. *Item*, at the tuchteligha vpfödha theras barn, hålla them till Gudz fruchtan, låta them lära catechismum och hwadh christendomen tilhörer och icke städia them sielfzwäld at giöra illa, at the och nogor af them sättia till schola, och hielpa them, som till schola kompne äro. *Item*, at the äro wälwilioghe för Gudz budh skull at hielpa alla andre fattighe, på thet Gudh skal gifwa sin wälsignelse öffwer them och theras embete.

6. The skole och förhöra, hwadh brister äro iblandh then menighe man, om nogor är, som ligger i vppenbara syndh och förarghelse, hoor, boferij och andra otucht, om nogor bedrifwer truldom, swartekunst, lefjan eller andra sådana dielfwulshandlingar. *Item*, om något vppenbara afguderij warder drifwit medh beläte, medh the dödhhas been, klädher etc. *Item*, om nogra falska meningar äro hoos nogrom vthi tronnes artiklar. *Item*, om nogre äre, som aldrigh gå till sacramentet. *Item*, om all misshandel i echtenskapet. *Ord. ant. p. 76.*

7. Ther sådana brister warda befundue, skal biscoopen them boota och afskaffa, så mykit honom¹ möielighet kan wara, både medh rådth och dådh.

8. The skola och hafwa vpseende i städerna medh scholarna, medh hospitaler och siukstughur, at ther medh kan gå lijka och christeligha till och bättras, hwar nogor feel och brister äro. *Cent. Magdb. 2. c. 7.*

9. Så hörer och thet till biscopens embete, at han vthi sitt stiftt ordinera och lagha skall medh prester och annat, hwadh ther behöfwes. *Magd. Cent. 3. c. 7. Cent. 4 p. 4.*

10. Then person, som hafwer warit klandrat, berych-

¹ Upsala-hdskr.: *them*.

tat eller beslaghen medh nogor ohöfligh stycker eller gärningar, så at han än nu ther af hafwer neeso och blyghelighet namn, tiuf eller annat etc., then skal biscopen icke ordinera. Ratio.

11. Han skal icke heller flere prester ordinera än behooft giörs i hans stift. *Ord. ant. p. 77.*

12. Icke heller skall han wara för hastigh at transferera nogon prest ifrå thet ena till thet andra, tridie eller fierde gieldet. Ratio in libro.

13. Kyrckionnes doom, som icke går på nogors meniskias lijf, lekamen, godz eller äghor, hwilken öfwerheetenne tilkommer, vthan allena går på banssmål och hwad ther till hörer, then föra wäll alla kyrckiotienare. Doch hwar nogor swår fall kunna förekomma, then skola landzpresterna skiuta till biscopen, at the thes beske[d]lighare må warda vthrättadhe. Lickwäl skal man wetta, at ther dödmål och then ytersta nödhen är på färde, hafwa sådana skotzmål ingen platz, vthan hwar och een kyrckioheerde moste tå uthätta sakena medh then nödhstälta thet bästa han kan.

14. Echtskaps saker skola och endtligha liggia vnder biscopens doom. Doch ther nogor swår fall förekomma, som, öfwerheetennes macht och autoritet förvthan icke kunna slijtas, så skal man slijkt skiuta henne i händer.

CAP. XII.

Om prestamöthe.

1. Een tijdh om åhret skall prestemöthe hållas. Tå skola the landzpresterna komma till domkyrckionne, doch så [at] åth minsto een blifwer hemma vthi hwart contract för allehanda ärende skull, som ther medh hast kunna sigt begifwa. *Ord. ant. p. 69.*

2. Vthi samma möthe skal biscopen förmana presterkapet till ijdkeligh studeringh vthi Gudz ord, till eendracht den christeligha läran och flijt vthi allehanda kyrckionnes tienst och till godha sedher.

3. Hwar tijdhen så tilsäggher må nogon af landzpresterna, som ther på är betänckt och tilförenne tilsagd, hafwa om sådana stycker¹, een predijkan på swensko, then nan plägghar kalla *Sermonem Synodalem*.

4. Sedhan må biscopen sampt medh the andra höra, hwadh för saker på färde äro. Han må och minna them på om nogor stycker, som i thenna ordningen författas, hwilken han will och honom synes behöfwat.

5. När presterna färdas af eller till prestemöte eller ellies, skola the hafwa sigh frijdheligha och icke föra medh sigh mordwärio, rörer eller annat sådant, vthan the skola neer trösta vppå Gudz beskerm.

6. The skola och, när the framkomma, hafwa sigh irligha såsom prästmän höfwes, wara i tijdh tilstädhes, ther biscopen medh them handla skall, nycktre och skickelighe ill at bemerckia och besinna, hwadh them i sakenne sagt varder.

7. Hwilken prestman, som tå dricker sigh drucken och i så motto giör sigh oskickeligh, han skal medh prophan etc. straffat warda.

8. Then, som vthan laghlight förfall icke är tilstäds prestemötet, skal gifwa förste gången 2 daler. Ähr han oftare borta, böthe dubbelt, hwilket skal gifwas fattigha studenten, som studera i Tysklandh. *Ord. Aros. anno 1616. Art. 16.*

9. För then oläghlighet, som presterna ofwan Långneeden hafwa at komma till Westeråss om Bothvidi tijdh,

¹ Stockholms-hdskr. har här följande mellansats: *som i denna ordningen författas.*

skall här efter synodus hållas om Mårnesso, efter tå hwarion och enom kan wara läghlighit at komma för marknan skull. *Art. 17.*

CAP. XIII.

Om visitation.

1. På thet at biscopparna må hafwa tilfelle thes bättre theras embete vthrätta, skola the och sampt medh een eller eller twå skickeligha prestmän een gång om åhret, när them är bäst läghlighit, visitera vthi biscops-stifften och skola för sikh och sitt fölie hafwa sin procuration vthi prestegårderna, såsom waandt är. *Ord. ant. p. 76.*

2. Hwar och biscopen hafwer förfall, så at han sielfwer i rättan tijdh icke kan visitera, tå må han vthskicka sin official eller prowest sampt medh noghra andra godha män, som thet vthrätta, at iu ingen deel warder försumat som hans embete kräfwet.

CAP. XIV.

Om præpositis.

1. Så moste och biscopen hafwa sina prowester vthi alla præpositurer på landzbygdenne, såsom waandt är. Ther till skal han tå vthwälia the personer, som ibland the andra presterna synas wara skickeligast, på thet han af them thes mehra bijståndh hafwa må¹ i kyrckionnes saker.

2. Hwar tå biscopen hafwer förfall, at han i rättan tijdh icke kan visitera, skal prowesten thet giöra och tå

¹ De två sista orden saknas i Upsala-hdskr.

samma saker förrätta, som episcopus pläghar beställa, så han sielf visiterar. Men hwadh swårt kan förefalla, thet han icke kan eller honom icke tilkommer at besluta, thet skal han skiuta til biscopen och capitelet.

3. Strax præpositi hafwa lycktat visitera, skola the skicka till biscopen een wiss berättelse, hwadh the vthrättat hafwa och hwadh förnemligha saker, som äro förefaldne.

4. För thetta sitt omaak skola the hafwa een tunna sädh af hwart sochnekyrckieherberge, eller, om the icke [kunna henne] ther vthfå, af hwar kyrckioheerda, som är vthi prosterijet.

CAP. XV.

Om kyrckior.

1. Kyrckiones äghor [äro] tweggehanda: fasta och rörligha.

2. Fasta äghor äro kyrckionnes grundh eller wall, ther hon är bygd vppå. *Item* presteböol, klockareböol, stommar medh åker och engh, som ther till höra.

3. Vppå thessa äghor skal hwar kyrckioheerde beschrifwa een klaar [be]rättelse, huru store the äro, huru många öreslandh theras råå och röö etc. Och läggia thet in vthi kyrckionnes kista och annat ther emoot sända till domkyrckian at bewara.

4. Skola och vpsökias gammul bref, så monga, som kunna ther om finnas, förnyias, i kyrckionnes book inschrifwas.

5. The rörligha äghor äro och tweggehanda, nemb-
ligha inventarium och kyrckionnes inkomst.

6. Inventarium är åter: annat kyrckiones eghit, annat prestagårdzens och klockaregårds.

7. Thessa inventaria skal och kyrckieheerden låta reenschrifwa och lefwerera annat i kyrckionnes kista, och annat til domcapitelet.

8. Kyrckionnes inkompst är och tweggiehanda: åhrlich inkompst, som är bygningssädh etc., och owiss inkompst, som är testamente, förähringar, böthe till kyrckian klockepenningar och penningar för lägherstädher.

9. Vtaf kyrckionnes åhrligha inkomst skola the holdas widh macht, hwadh taak och mur tilkommer, fenster och innanbygningh af the owissa inkomster.

10. Kyrckiobalcken må sochnemännerna sielfwe hålla när hwarior är sitt stycke tildeelt.

11. Ligger kyrckiegård nedher all, böthe hwar 3 m. Ligger huuss nedher, böthe 3 öre, och ware sochnennes een-saak, som i kyrckiobalcken står.

12. Moste för den skull wijdh hwar kyrkio wara een eller två kyrckiowärlande eller sysslomen, som kyrckionnes inkompst vpbara och henne på bygningh flitigt och trolighen anwenda.

13. The samma skola åhrlighen göra biscopen eller prowesten ther rekenskap före, tå han visiterar.

14. Moste och wara ther öfwer kyrckiorådher eller kyrckionnes sexmän, hwilka skola befalla sysslomennerna, hwadh the byggia skola, hafwa inseende medh them och hielpa them vthfordra, hwadh som nogor till kyrckian gifwa skall.

15. The skola och hafwa vnder hender beskeed, hwadh kyrckian tilkommer, them skall thet i händer inventeras och the thet sammaledhes androm.

16. Ther kyrckia eller kyrckiegård genom slagsmä eller annat sådant äro wordne oskäre, som man pläghar kallat, tå skal ther ingen tijdhegärd¹ hållas, för än saker är kungjord biscopen. Sedan schrifwer biscopen prosten till

¹ Upsala-hdskr. *tijdhegärd*.

at han faar dijth och ransakar thet ärendet och handlar medh sochnefolcket om then wyrdningh, som man sådana rum, ther Gudz ord och sacramenten förhandlas, plichtigh är. Ther effter går han, som brutit hafwer, fram för kyrkiodörena, bekänner sin skuld, bedhes nådh och aflössningh. När thet är skeedt och den brotzlighe är pœnitens satt, holles predijkan, och folcket förmanas at hafwa fördragh medh sådana slagsmål flere.

Om doomkyrckiorna.

1. The siu domkyrckior, som här i riket warit hafwa, skola ochså blifwa wijdh macht håldne genom nödtorftigh vnderhåldningh och tilläghor. *Ord. ant. p. 48.*

2. Hwadh ther till hörer, som är täckia, bota och byggia, thet skola samma kyrckionnes sysslomän oförsummeligha bestyra och vthrätta.

3. Therföre skal och wara wijdh hwar doomkyrckia een wiss sysslomansgård etc.

4. Så skola och the taghas till sysslomän, som man pröffwar ther till bäst wara faldne, hålst prestmän, såsom altijdh wijdh domkyrckiorne hafwer warit seedh, på thet the och vnder tijdhen måghe hielpa till tiensten, som skall vppehållas medh predijkan och annat, hwadh kan wara af nödenne.

5. När thet, som noghra doomkyrckio tilhörer, ehwadh thet är vthi sysslomansgården, sacristijan eller annorstäds¹ inventerat och sysslomannen i händer fångit, skal ther af itt wist register i alla pertzeler läggias i sacristijan till förwaringh, på thet ingen twifwelsmål skall kunna sigh framdeles i sakenne begifwa, när thetta skall åter inventeras och igen lefwereras.

¹ Upsala-hdskr.: *annorstäds ör.*

6. Kan och wara nyttigt, at både wijdh doomkyrckiorne och landzkyrckiorne, synnerligh ther nogot i penningar, silf[ve]r, klädher etc. är, tilförenne een gång om åhret warder inventerat, på thet man såledhes må wetta, at den deel kyrkionne tilhörer, icke förfares eller förkommer. *Ord. ant. p. 48.*

7. Och må thetta skee wijdh landzkyrckiorne, när bispopen eller prowesten visiterar, om tå finnes nogot wara förkommit, så skola the, som slicht hafwa haft i wårdnat, swarat.

8. Så skola och bisperna hafwa itt godt vpseende medh sysslomennerne widh domkyrckiorna, at the medh nödhtorftigh bygningh, tåkningh och bootningh bådhe på kyrckio och kyrckiegårds mur icke försuma.

9. Ellies hwar igenom sysslomanssens försumelse, ther vnderhållet icke fattas, nogor skadha kan henda och påkomma, tå skall han swara till skadhan och honom af sitt eghit vprätta och wedherläggia etc.

10. Sysslomennerna widh domkyrckiorna och theslikes widh landzkyrckiorne, som hafwa i wårdnat kyrckionnes klädher, messeklädher, altareklädher etc., skola hafwa acht vppå, at the icke förderfwas genom dropp, dunkenheet eller annat, så frampt the icke willia komma ther öfwer i skuldh och skadha.

11. The skola och hålla them reen, och icke låta dröpa them fulla medh wax, talg eller och med annor oreenligheet warda besmittat.

12. Samma sysslomän skola och på een wiss tijdh om åhret giöra rekenskap för thet, the på domkyrckionars wägna hafwa vpburit. Then rekenskapen skola the personer höra, som widh domkyrckiorna äro besettne och sedhan läggia honom i förwaringh vthi sacristijan.

CAP. XVI.

Om klockare.

Först är wetandes, at, när klockaren till sochnen waalder är, och¹ kyrckiones nyklar med böker, kyrckiones klädher, klockor och alt annat kyrckiones innandöme honom vthi händer antwardat ähro; tå skal han först eedh sino giöra åå book, effter som i kyrckiobalken schrifwit ständer (vthi det 8 cap.), och bidie sigh så Gudh til hielp och alt thet godha, som han hafwa will både i himmel och på jord, at han skal wara kyrckio sinom och allom tingom hulld, troghen och rättrådigh och inthet dölia thet, han merker henne till skadha eller ogagn komma kan, vthan thet i tijdh afwäria och sochnaprest medh sochnebondom thet tilsäija och tilkänna gifwa.

Tå så är giord[t], ägher sochn tree huuss färdigha hålla, som äbr sochnestughu, stall och wisterhuus och der effter böör klockaren alt thetta effter schrifne effterkomma, vpfylla och fult giöra, om prester så will.

1. Skall han till alla tijdher ringia till helghensmål, hwar högtijdh, hwar afton och morgon klemp[t]a Jesu, Gudz Son till fridzböner; försumar han thet, böte 3 öre, sochnens eensak, vthan han hafwer lagha förfall medh sochnebudh och sothesäng.

2. Skal klockaren tiäna till allom messom, som sochne-männom wedhertarfwa.

3. Kan klockaren eij alt siunga, thet honom böör, giöre tå prestenom therföre 8 dagswerker om åhret.

4². Skall han säija presten till om sochnabudh om aftonen tilförenne, om han får budh af bondanom och ägha

¹ Upsala-hdskr.: *at honom.*

² Upsala-hdskr. saknar de fyra första siffrorna.

prester fölia medh röökljñ, klocka och book vthi hwart sochnabudh. Böthe derföre 3 marck efter laghen, om han försumar thet.

5. Skal han¹ fölia presten till prästemöthe; försumar han thet, böthe prästenom 3 m.

6. Skal han och bära biscopens, prowestens och prestens bref till nästa klockare, eller böthe 3 mark, biscopens egen saak.

7. Will klockaren af sochne fara sine ärender, bedhes tå lof af presten och få een annan i sin stadh, som messo och sochnebudh skiöther.

8. Kan kyrckia stulin blifwa vthi olästom dörrom eller för klockarens waanskiötzlo skull, böthe klockaren åter skadhan, om han förmå[r], eller the, honom til klockare togho. Orkar han ej böthom, stånde han för kyrkiedören och miste hwadh sina och blifwe ej wijdh sitt embete.

9. Ingen är närmare klockarens arfwade och arbete än presten förlijka, vthan sochnebudh kunne thet förhindra.

10. Skal han prestens badhstuffwu eelda een resa² hwarie weku, om han så wedhertarfwer, tiäna, raka och qwastar vppehålla.

11. Böör honom och slachta åth prestenom, om deth ock wedhertarfwes och ther bör honom lijka före.

12. Böör honom och prestens korn läggia i ladhu, så at thet blifwer wäl bewarat eller få een i sin stadh: försumar han thet, böthe åter allan skadhan och 3 mark för olydno.

13. Böör honom och hans hustru bära bryggielagh och tunna ööll åth presten, om så torffwes wedher, och derföre böör honom een draghare kannan.

14. Böör klockarens hustru giöra deegh^h och baka

¹ Upsala-hdskr.: *At han skal.*

² Upsala-hdskr.: *ütt sin.*

brödh, om så wedhertarfwes, och derföre böör brödh af gården effter skälighet.

15. Böör och klockarens hustru hålla alla kyrkiones¹ klädher reen, at the bådhe med kyrckiowerderna skola granna äthwacht hafwa, at samma klädher icke möghlas, ruthna eller vthi wanrycht förfaras, eij heller möss eller rottor dem förderfwa, medh boot åter skadhän och hwarthera 3 m:r.

16. När klockaren om året thetta alt fulgiordt hafwer, tå böör honom itt paar godha skoor och itt heelt paar walmars byxor af prestemom och ther till hwar högtijdsdagh sina måltijdh, nembligha Jull, Påscha och Pingessdags högtijdh, kyrckiomessodagh och alle helgone dagh, the rätte och gamble offerdaghar ähre.

17. *Item* skal klockaren efter kyrckiolaghen hafwa af hwart hionelagh i sochnen i ränta een half span korn efter Vpsala span, leeff och leeffstughel, tå han sochnen rätt tianar, och ther till med wari frij för allom åhrlighom wtresom, skiutzfärdom, warghaskallom, vthan så ähr, at han jord och bool vnder kläckaregården² hafwer, giöre tå skääl för sigh som annor bonde.

Kläckare³ ähr vnder biscops wälde så wäll som präster och skall intet annammas af sochnebönder vtann prestens samtyckie, som bättre wet, om hann tianlig ähr eller eij. Icke skall präster slå vnder sigh kläckarbordett och bruka sin drängh till kläckare, som sochnen tiana skall.

Therföre måste han wid kyrkia boningh sinn hafua och hafua kläckarbordet frijtt och wara både prostenn och bishopen redebogen, när som behöffues, efftersom i kläckare-

¹ De två sista orden saknas i Upsala-hdskr.

² Upsala-hdskr.: *kyrckiögården*.

³ Det stycke, som börjar här och utgör slutet af Cap. XVI i Stockholms-hdskr. saknas i Upsala-hdskr. Randglossa i den förstnämnda hdskr.: *Ordinant. nova c. 13.*

lagen förmält ähr. Wore för then skull af nöden, att öfverheeten förbiuder fougderne at lägria dem någon tunga vppå med gästningh, skiutzfärd och annat sådant.

CAP. XVII¹.

Om scholar.

1. Efter thet man moste hafwa lärda och skickelige² män til scholemästare, derföre skole altijdh nogre personer af hwart stift, flere eller färre³, som stiftet är stoort till, hållas till studium bådhe inrijkes och i fremmande landh, at altijdh må wara noghre i förråd, them man till scholambeten bruka kan. *Ord ant. p. 83.*

2. Ther som och nogor skall sättias till scholemestare, moste han tilförenne examineras och förhöras, om han är ther till skickeligh, synnerligha, om han är een godh grammaticus och nogh förfarin på the lexor, som i scholan nödighast äro till at läsas.

3. Warder han tå funnen tienligh, så skola honom these effterföljande artiklar förhållas: först at han skal regera scholan, som honom warder befatat, effter den ordningh, som här på giordh och föreschrifwin är, hwilken man honom och strax medh skall låta höra eller see. Hwar och något ther vthi effter läghenheeten skall förändras, så skall han doch inthet i så motto företagha vthan sin episcopi råd och samtyckio. Och skall han thet allenast sökia, som diechnomen är nyttigt, och icke see till, hwadh honom sielfwer helst lyster läsa i scholan.

4. Till thet andra, at han förer itt tuchtigt, ährlighit och nychtert lefwerne, på thet både han sielf må wara

¹ Cap. XVI i Upsala-hdskr.

² De två sista orden saknas i Upsala-hdskr.

³ Upsala-hdskr. i st. f. de tre sista orden: *eller flere.*

skickeligh till at studera och lära; så och at han må gifwa the vnga barn och drenger it godt exempel, och ingen i nogra motto förargha.

5. Till thet tridie, at han så wäll som diechnarna fly lättferdigh klädhedrächt vtaf sijdhentygh, medh stora vpweckna mårdskins myssor, sammets ärmar, jackor och tröijor medh monga snören och sölfknappar beprydde, wijdha fransöske brackor, hoolskor, stora och vppussadhe skiortekraghar eller släte kraghar på Hollans wijs medh remar wijdhbundne, hofmans hattar, wijdha, vthslagne kappekraghar, såsom eij heller bruka vpflijnat och bijnat, för långt håår och andra högferdigha och wanskapeligha klädhedrächt och åthefwor. *Ord. Öreb. Art. 16.*

6. Till thet fierde, at han uthlofwar hörsamhet och lydno emoot ordenteligh öfwerheet, bådhe för sin egen person till at hålla, så och thet samma med alla andra, så myckit honom möijelighit är till at förskaffa. *Ord. ant. p. 84.*

7. Till thet fempte, at han håller passeligh schole-näpst, så at han icke tilstädher för myckit sielfswåld, icke heller twert emoot är för myckit hård, så at han af bitter harm nogon flagellerar, ty bådhe delar äro skadhelighe, men mottan är bäst. Och skal han synnerligha thet achta, at han icke medh ohöfflighit buller och raserij öfwerfaller nogon, som brotztligh är och näpsas skall, vthan straffar toghligha, ehwadh thet skall skeep medh ord eller rijs.

8. Till thet siette, at han med (the) diechnar, som wäxte äro och nogot kunna, inthet annat talar än latijn, icke heller tilstädher them sigh emillom annat tala än latijn.

9. Till thet siunde, at han i kyrkionne låter diechnarna siungha och läsa alt effter then ordning, som ther på giord är eller effter som ordinarius honom föresätter. *p. 84.*

10. Ther nogor scholemästare blifuer försumligh och oflijtigh i sitt embethe eller ellies sigh icke så skickar, som honom böör och han uthlofwat hafwer; tå skal han först een och annan gång förmanas. Hwar han tå icke bättrar sigh, skall episcopus sättia honom af, och een annan till igen, som flitelighare är.

11. Och efter thet arbetaren är sin löön wärd, så skole scholemestare medh itt redhelighit vnderhåld försörgde warda. Ty thet är wist, at ingen kan bätter wara wärd itt godt vnderhåld än en troghen och flijtigh scholemestare. Ty såsom hans arbete i scholan är nödhortftigt, så är thet och ganska tungt och förträtlighit.

12. The skola och wara frij för gästning och all annan almenneligh tunga.

13. Så skola och scholemestarena hafwa sina gårdar och beqwemligha wåningh frij, hwilka sysslomennerna wijdh domkyrckiorna medh alla nödhortftigha bygningh och förbättringh besöria skole. Men annorstädhes i städherna måghe borgmästare och rådth thet beställa.

14. Af diechnarna skal scholemästaren hafwa pro introitu af hwar diechne 4 öre, pro testimonio, när nogon wil dragha ifrå scholan, och 4 ören. *Item* hwart fierdedeels åhr, när scholan gifs vpp, een öre pro exituali, såsom och Bartholomæi tijdh två öre för nötter och eenebär. Luciae tijdh liuss eller två öre derføre. Gregorii tijdh itt halft lass weedh eller två öre. Om sommaren een börda lööf och een gräss eller 2 öre, såsom waant är, och 2 öre pro sigillo. *Additio ex consuetudine.*

15. Hwad som till scholan warder gifwit för diechnarna gå för lijk eller för discant, för spiror och annat sådant, skal scholemästaren ther af hafwa tridie parten. Widh domkyrckian, ther flere lectores äro, skal lector theologiæ hafwa af samma tridiepart halfparten af lijkepen-

ningarna, conrector halfparten af spiropenningarna, och rector cantus halfparten af discantzpenningarna.

16. Ingen diechne, serdeles then man förmodhar nogot godt skall warda af, skal taghas ifrå scholan i otijdh emoot föräldranäs wilia etc., på thet at ingen skal ther af warda nödigh till at sättia sin barn i schola. *Ord. ant. p. 83.*

17. När någon diechne bedrifwer nogon skalkhet och är doch icke crimen notorium eller capitale, må thet warda straffat med scholanepst, som är proban, stocken, rijs eller ferla.

Ellies liggia the grofwa laster vnder öfwerheetennes doom.

18. Then sedhen, som här i riket af ålder hafwer warit, at diechnarna gå sochnar, må än nu så blifwa; ty skola och landzpresterna lysa för the diechnar, som komma till them medh scholemestarens bref. *Ord. ant. p. 84.*

19. Om noghra diechnar, vthan theras scholemestares witnessbörd och tienligh diechnaklädher, besökia theras sochnar, blifwer kyrkeioheerdanom widh tilbörlichit straf tilgörandes förbudhit sådana hoos församblingena commendera och befordra. *Art. 18.*

20. Skalckar och ribalder, som på landzbygden vnder diechnanampn gå effter almosa, skola hwarken presterna eller fougterna lijdhä, vthan låta them bekomma theras tilbörlighä straf. *Ord. ant. p. 84.*

21. Är och alfwarlighen afsagt, at ingen student eller diechne skal effter thenna dagh renna omkring vthi nogor stift och med tiggjande begära hielp at studera, medh mindre han hafwer biscopens i stiftet och scholemestares lof och witnessbörd. Ther annorlunda skeer, taghes collecta ifrå them och skiftes ibland fattighe diechnar vthi nerresta scholestughu.

CAP. XVIII¹.Om capitel eller consistorijs
ecclesiasticis.

1. Till consistorium hörer först episcopus eller superintendens såsom capituli præses eller förman. Honom bör kalla the andra tilhopa, förhöra sakerna och medh the andras råd och betänkiande sedan besluta.

2. Ther näst *præpositus* eller (: om han icke är :) *pastor ecclesie cathedralis*. Han skal wara vthi biscopens stadh, när episcopus sielf icke är tilstādhes.

3. Pœnitentiarius skal först vptagha the saker, som höra vnder pœnitentiam publicam, them föra till consistorium och effter consistorij sententz them afskedha.

4. *Decanus* eller *capituli notarius* skal grant vpschrifwa alla saker, som förhandlas i consistorio, huru the warda angifne och hwadh sentens ther vppå faller.

5. Han skal och hålla itt klart register på thet, som consistorio tilhörer och hwadh nogon blifwer consistorio, domkyrckian eller them fattighom skyldigh, thet han och genom läghenhet vpfordra skal.

6. Han skal schrifwa bref, zedlar och annat, hwadh honom af episcopo eller consistorio communi nomine befales.

7. *Rector scholæ* och the andra *lectores* i scholan hafwe inthet serdeles embete i capitelet, vthan at the tillijka med the andre gifwa sitt betänkiande om the saker, som förefalla.

8. *Cursores* skole hafwa nykelen till capitelet och proban, läsa vp och igen, stemma til capitels the[m], som effter præsidis befallningh stemmas skola, gå och färdas capitels-ärender för skäligh löön.

¹ Cap. XVII i Upsala-hdskr.

9. När nogor twistigh saak nogre emillan kommer¹ för consistorium, må ingen af assessoribus falla nogon parten bij, såsom een actor eller patronus. Om nogor thet giör, skal han ingen röst hafwa, tå sententien skal säijas.

10. Then, som tagher skäncker till at befordra någon saak², han skal gifwa them igen och bötha trefalt så mykit til consistorium.

11. Om nogot gäld, kapplanstienst eller scholaembete blifwer löst, tå skal vthi capitelet wäljas een tienligh person i stadhen och med theras samtyckio, som widhkommer, sättias ther till igen.

12. Ingen skal sättias ifrå sitt embete, medh mindre hans saak blifwer förhörd och dömbd i consistorio.

13. När een saak är i capitulo wäl ransakat och förhörd, skall efter præsidis befallning hwar fritt säija sin meningh therom, begynnandes på the ytersta.

14. Komma the icke alle öfwereens, skall den³ sententien gella, som större och förmera delen bijfaller, så at episcopi röst skal räknas för fyra; pastoris, rectoris scholæ och pœnitentiarij. hwars för två, och the andras hwar för een.

15. Thet, som i consistorio warder beslutit, skal ingen hemma sedhan rygga eller till inthet giöra, på thet man icke fåfengt må bemödha sigh till at besluta nogot, thet så lätteligha inthet skal hollas, vthan skall nogon lindringh eller förändring ther på skeep, moste thet åter skeep i capitelet.

16. När nogot skal vnderschrifwas i consistorio, må ingen vnderschrifwa i then andras namn. Om nogor thet giör, ware ogilt och böthe 10 daler therföre til consistorium.

¹ Upsala-hdskr.: *komma*.

² De två sista orden saknas i Upsala-hdskr.

³ Upsala-hdskr.: *ther*.

17. Capitels signete skal ingen besegla noget medh. vthan thet, som af större delen i capitelet är beslutit; ej heller nogra privatz saker; then, som thet giör, han ware capitels doom och högt straf derföre vndergifwin.

18. Then, som vthförer capitels rådhs slag och handlingar, som borde hållas hemliga, han straffes, effter som ährendet är, och han af the andra assessoribus kan dömbder warda.

19. Warder nogor prestman i stiftet stender til consistorium och icke kommer til förelagd dagh, han böthe förste gången 2 daler, annan gången 3 daler. Blifwer han oftare citerat för samma saak och icke¹ tå kommer, warde af med sitt embete på nogon tijdh.

20. Om nogon tycker, at honom icke skeer rätt i capitelet, han må appellera til synodum och blifwe tå saken thes höghre wäghen, om han och dömes af synodo hafwa orätt.

Thenna eedh skal förestellas then, som i consistorium för een capitels person skal antagen warda.

Jagh N. N. lofwar och förplichtar migh,

1, at iagh vthi alla sakers förhörande, öfwerwäghande och beslutande altijdh wil ansee thet, som kan lända Gudh till ähra, hans församlingh och thet gemene bästa till befordring och hwarken för wänskap, skyllskap eller swägherskap, mykit mindre för gáfwor eller skencker nogon tijdh rådha eller samtyckia thet, som jagh kan merckia. wara emoot rättwijsan eller gemene bästa. Jaa, icke heller nogon skenck eller gáfwa tagha till at förfordra eller förhindra nogon saak:

2. Till thet andra, at jagh altijdh gerna wil lydha och wndergå hwadh, som i consistorio af större och förnehre

¹ Stockholms-hdskr: *icke än.*

delen beslutit warder, medh mindre jagh strax medh noghre wichtighe skiäll vppenbarligha ther emoot protesterar.

3. Till thet tridie, at iagh wil beflita migh om wänskap, sandrecht och enighet medh andra mina medhbrödher i capitelet; och ther nogot missförståndh migh och nogon emillan kunde komma, will jagh¹ effter præsidis och the andras doom och förmaningh migh rätta låta.

4. Till thet fierde och sidsta, at jagh inthet af thet, som i consistorio görs eller handlas, som böör wara hemlighit, widh straf tilgiörandes, wil nogon vppenbara eller medhdeela. *Så sant migh Gudh hielpe.*

Thenna eedh skal föreställas den, som blifwer capituli notarius, tå honom capitels book och signete antwardas.

Jagh N. N. lofwar och tilsägher thetta wördigha capitelet, at jagh i thenna book wil flitigt och trolighen vpschrifwa hwadh, som i capitelet eller åhrlige visitationer blifwer af episcopo och capitularibus handlat och beslutit och henne trolighen förwara; såsom och hwadh annat migh på capitels wägna blifwer befatat och jagh hinder schrifwa, och icke nogot annat i capitels namn schrifwa, mykit mindre med capitels signete försegla och bekreffta, än thet som i capitlet är handlat, beslutit och sedan af episcopo sielf öfwerläsit och vnderschriwitt. *Så sant migh Gudh hielpe.*

¹ Stockholms-hdskr: *jagh gierna.*

CAP. XIX.¹

Om hospitaler eller siukestughor.

Artic. 1.

Om förmyndare.

Vthi hwart hospital skola två förmyndare eller förståndare wara. *Ord. ant. p. 92.*

2. Ther til skola taghas the, som hafwa Gudh för ögon och äre godhe, oberychtadhe män; och skola the giöra theras eedh ther vppå, at the willia wara hospitalet hulde och trogne, til hwilket the och höghelighen förmanas skole.

3. Och skall thetta wara theras eedh: Gudh ware oss så huld, som wij wele wara hospitalet hulde effter vårt bästa förståndh.

4. Thesse två skola hafwa öfwerste befalningen i hospitalet, och alle andre, som ther embetten hafwa, skole wara them hörighe och lydighe.

5. The skola som oftast åth minsto een gångh hwar månat gå i hospitalet, see och höra, huru ther tillstår, befala hwadh, som skal giöras och rätta ther nogot felas.

6. Skola therwthöfwer biscopen, kyrkioheerden i stadhen, fougden och borgmestare hafwa här medh inseende, at alt må thes bättre tilgå, och, när them läghlighit är, gå vthi hospitalet och förhöra, om the fattighas läghenheet, kyrkioheerden iu som oftast. *Ord. Aros. p. 32.*

Art. 2.

Om sysslomannen.

1. Efter thet är förmyndarenar för swårt at altijdh wara för handenne, therföre skal och wara een syssloman, som iämnt kan wara tilstäds och achta the fattighas bästa.

¹ Cap. XVIII i Upsala-hdskr.

2. Här till skal taghas icke nogon drinckare, sweriare eller then, som mykin barn hafwer, som kunna lijta till hospitalet, vthan een gudhfruchtigh, nycter, flitigh och troghen man, som bådhe will och kan thet wäll förestå, hälst then, som will lefwa och döo medh the fattigha.

3. Thenne skall medh biscopens, kyrkioheerdens sampt borgmestare och rådz samtyckio tillsättias. Honom skall i hender lefuiereras, hwadh the fattigha skola till vppehälle hafwa, och han skal thet trolighen vthskiffa. *Ord. ant. p. 92.*

4. Syslomanen och förmyndarena skola hwart åhr giöra rekenskap för vpbörd och vthgift, som the hafwa haft på hospitals wägna vthi biscopens samt fougdens och borgmestares närwaro, hwilka skola förhöra och pröfwa, huru rätt han är giord. Sedan skall han af syslomanen göras i konungens räkne kammar, at ther och må sees, huru han är giord och hwadh ther gillas.

5. Syslemanen skal icke öfwerfalla the fattigha med kufwot och hotesam ord eller vndsäija nogon af them, vthan förfordra them wälwillighan medh then deel, the behöfwa.

Art. 3.

Om matmodheren.

1. Matmodheren skal wara een förståndigh, oberychtat qwinna, een godh husshällerska, helst syslemanens hustru, om hon sådana är och ther till tienar.

2. Hon skal medh sina pighor mäta, baka, bryggia, koka och spijsa the fattigha efter then ordningh, som af föreståndarena föreschrifwes.

3. Hwar hon medh pighorna thet icke hinder alt allena bestella, skola the fattighe, som nogot förmå giöra, hielpa till medh.

Art. 4.

Om presten.

1. Skäl och hållas een sachtmodigh och skickeligh predikant i hospitalet. Han skal predijka för them åth minsto två resor i wekonne och vthdela Herrans heligha Natward, när nogon är, som ther till gå will.

2. Han skal och lära the fattigha och alt huuss-folcket cathechismum eller thesas christendoms stycker, såsom och vnderstundom förhöra them, hwadh the lärdt hafwa.

3. Predikanten skal gifwa itt grant vpseende medh sysslomannen och matmodren, at the icke försnilla the fattigha j nogra motto. Och hwar han förnimmer nogon otroo-het medh them, skall han them fliteligha förmana, at the wachta sigh, på thet the fattigha icke skola blifwa förorsakadhe till at klagha sigh för öfwerheeten.

4. Han skal och holla gegenrekenskap¹ mot sysslomannen på vpbörd och vthgift, icke allenast på thet konungen hafwer förlänt till hospitalet, vthan och på thet, som af androm kan ther till gifwas.

5. Han skal och vpschrifwa, hwadh the fattigha lefna² effter sigh i klädher och andra äghor, när Gudh kallar nogor af them.

6. Predijkanten skal hafwa frij näring, weedh och kost till sigh och sin hustru eller till een smådrengh i hospitalet, och ther till 10 daler i sin löön, två skiortor och annan nödhtorftigh klädher.

7. Han skal i andeligha saker medh gudztiensten wara vnder stadzens kyrckioregemente, så at ther medh lijka tillgåår.

¹ Upsala-hdskr.: *gegen rekenskap.*

² Upsala-hdskr.: *leafra.*

8. Om han i noghra motto förseer sikh vthi sitt lefwerne, skal han icke wara vnder stadzens straff, vthan vnder biskopen, at han effter kyrckio ordningen må straffas, som saken är till.

Art. 5.

Om legofolcket¹.

1. Tienstefolck skall och antagas effter nödtorfften, helst dee som wilia framgint tiäna i hospitalet eller annat godttrogit folck för lön.

2. Dee skole wara vnder sysslomannens och matmodrens hörsamheet och lydno, såsom annat legofolck i staden deras husbönder och matmödrar.

3. Desse skall sysslomannen icke bruka på sitt egit arbete, vtan haffwa till att giöra de fattigas gagn, såsom fara till och från qwarn, hugga och bära wed, watten och annat, huad hushället kräffwer.

4. Om någre af legofolcket förseer sikh eller ähr försummeligit i sitt arbete och får därföre hugh af sysslomannen eller matmodren, doch så att det icke skadar till lem eller lif, helso, det måste de taga till godo; ty de ähro satte att achta de fattigas bästa.

5. Huar legofolcket der af sikh icke rätta, skall sysslomannen gifua det förmyndarenom till känna, att de skaffa der bötter vppå.

6. Om de fattigas arbete blifwer försummat genom drykes måäll, skola tjänstefolcket vpprätta dem deras skada eller quittas så myckit af deras löhn.

¹ De två följande artiklarna äro öfverhoppade i Upsala-hdskr., där öfverskriften till artikel 5 visserligen är: *Om legofolcket*, ehuru innehållet utgöres af art. 7 eller om dem, som skola intagas i hospitalet.

Art. 6.

Om beddare.

1. Att hospitalen dess bättre må warda opphåldne, skall och hwar söndagh tiggias vthj kyrkian vthj pun-gen till deras behof.

2. Skal och en eller 2 bådare wara, som med bi-skopens pas fara om kringh stiftet, een gång om åhret och försambla den hiepl, som församblingen och godt folck der till giffwa.

3. De skole på samma pas låta prästerna an-teckna, huad hwar församlingh giffwer, och det i god rede lefwerera; der af skole de, huad skäligit ähr, fåå för deras omaak.

Art. 7.

Huilecka, som skola intagas i hospitalet.

1. Ingen skal intaghas i hospitalet¹, som förmå sielf gå i byn efter sin födho, mykit mindre then, som hafwer förmögghen slecht eller sielf rådih till at födha sigh eller nogorlunda kan nära sigh medh sitt arbete.

2. Wil nogon annan gifwa sigh ther in, och ther är så rum, skall thet skee medh hospitals fördeel, så at then samme gifwer först in medh sigh till itt åhrs eller åth minsto itt halft åhrs taringh och hwadh han mehra ägher eller till arfs få kan, skrifwes vp och hörer hospitalet till effter hans dödih, ther han icke i sin lijftztiydih ther af till sin nödhortft hafwer auwändt.

3. Doch skal för än han intaghes, biudhas hans nästa skylman och arfuingom, om the wele taghan till sigh och försörian till dödihedagh. Hwar the thet neka, hafwe tå sedhan ingen ingen rätt at klandra på hans eghor.

¹ Härefter i båda hdskr.: *om syss.*

4. Eij heller skal intaghas i siukestughan then, som itt ogudhachtigt lefwerne mäst i sin tijdh fördt hafwer, såsom Gudz ordz förachtare, mandråpare, hoorkarlar, drinkare medh mindre nogon synnerligh boot på een longh tijdh hoos honom funnen är.

5. Eij heller flere än af hospitals inkompst kunna wäl vpehållas. *Ord. ant. p. 92.*

6. Tå nogon blifwer intaghen, skall han bidia sigh så Gudh hielpa, at han wil wara förmyndarom, prestenom och sysslomannen lydigh och bewijsa them all ähra och tienst, såsom och lefwa frijdsambligen medh allom androm etc.

7. Sysslomannen skal ingen intagha vthan förmyndarenars rådth och wettskap, eij heller nogot annat wår-dande them oåthsporda sigh företagha medh bygningh, brukningh eller annat sådant. *Ord. ant. p. 92.*

Art. 8¹.

Huru the fattigha i hospitalet skola spijsas.

1. The fattigha i hospitalet skola få två resor maat om daghen, effter then ordningh, som förmyndarena ther på giöra, effter inkompsten, tijdh och läghenheet.

2. Hwar måltijdh skola the hafwa två rätter²: antingen ölsupa, kåål, erter, möllia, wellingh eller gröött; then andra: fisk eller kiött. Fisk om måndaghen, onsdaghen, frydaghen och lögherdaghen; kiött om tijssdagh, torsdaghen och söndaghen, så at hwar får sitt, lithet styc-ket, såsom ordningen lydher. På wissa daghar skola the och få ther till ost eller smör.

3. På frydaghar och stora helghedagsaftnar skall inthet kokas, vthan äthe tå spike fisk, lax, sill eller strömingh.

¹ Art. 6 i Upsala-hdskr.

² Tillägg i Stockholms-hdskr.: *een rätt suppa.*

4. Men på store helghedaghar, Juull, Nyåhr, Påscha, Pingesdagh och Midhsommars dagh, skole the få een godh steek öfwer theras waanligha rätter, at hwar thera får ther af itt lithet stycke.

5. Måltijdh skal hollas i rättan tijdh om morgonen. när 10 slår, och om aftonen, när 5 slår. *Ord. ant. p. 93.*

6. Och skola the alle, som icke liggia till sängs eller hafwa nogon smittesam siukdom, blinda eller rasande, gå till bordz i een stugha otta eller tijo till hwart bord och itt faat, och the, som bäst tiena tilhopa, förordnas till itt bordh.

7. Then, som icke will gå till bords, när måltijdh hålles, vndantaghande them förbe[nem]da, han få ingen maten. Them androm må sendas theras delar dijth, the äro.

8. Så skola altijdh sysslomannen och maatmodhren wara inne tå måltijdh hålles, at alt må ther skickelighare tillgå.

9. Maatmodhren skall och achta vppå hwadh, som hwar förmå at ätha, så at the, som mykit siuka äro, må få nogot, thet them lyster åth, och ther om skall hon seijsa syslomannen till, at han låter henne bekomma, hwadh ther till hörer.

10. Hwilken som gör nogot oliudh, när the få maat eller ellies, när the skola tiena Gudh, han skall strax taghas och sättias i proban, och then daghen få hwarken maat eller öll.

11. Hwar så kan henda, at the icke daghliga warda så spijsadhe, som ordningen håller eller som the förwenta. skola the icke derföre träta på maatmodhren eller sysslomannen, vthan j sachtmodighet gifwa thet förmyndarenom tilkenna, at the må höra, hwadh ther om felar och skaffa ther bättringh vppå.

12. Eij 'heller skola the wara för hastighe till at lagha, vthan tagha stundom till godho meer eller mindre om tijdhen tillsägher. Then ther medh icke will låta sigh öija, han taghe till sitt eghit.

Art. 9¹.

Om theras klädher.

1. Så skall och maatmodhren see till, om the fattihas klädher, sänggh och sängheklädher, så at the hwar 14 daghar eller 3 wekor twettas reen, brennas [?] vth betth och, när så behöfwes, warda bygde.

2. Ther till skal hon bruka pigorne och the andra uinfolcken, som nogot förmå giöra. Then sigh här vthinan beswärer och icke wil giöra, thet maatmodhren biudher, niste derföre maaten then daghen.

Art. 10².

Om siukestughan.

1. Maatmodhren skall och så lagha, at vthi siukestughun är reen lucht och står wäll till, at hon låter hwar dagh soopa, hwar 14 daghar twetta och, när icke kalt är, fenstren slås vp; när thet eeldas, att spillet skiutes, at enebär, lökeskaal, epleskaal eller annat wälluchtandhe astas i eelden, at förmyndarena, presten, sysslomannen och andra kunna gå ther in, när så behöfwes.

Art. 11³.

Om badhstughu och läkiare.

1. Skall och åth the fattigha een gång om wekan lidas badhstughu, och skola hafwas ätthskillighe badhstu-

¹ Art. 7 i Upsala-hdskr.

² Art. 8 i Upsala-hdskr.

³ Art. 9 i Upsala-hdskr.

ghor eller serdeles rum för them, som hafwa nogon besmitteligh siukdom, och serdeles för the andra.

2. Skall och een läkiare bestellas, som besöker the siuka, när the begära och hielper them effter läghenheeten. Han hafwer therföre om åhret noghre tönnor sädh.

Art. 12¹.

Om the fattighas leefwerne.

1. Först skola alla the, som widh skiäll och förnufft ähro i hospitalet, kunna theras cathechismum eller christendoms stycker, eller och, innan skäligh föresagdan tijdh, at presten them lära. Hwar nogon thet icke gör, han sätties så länge ifrå bordet², till thes han them lærer.

2. Till thet andra skola the hwar afton och morgon falla samptlighen på theras knä och hafwa theras afton och morgonböner till Gudh, såsom och läsa öfwerliudt, när the gå till och från bordh; hwilken thet försumar, hafwe förwerkat sin måltijdh.

3. Ther vtöfwer skola the een tima hwar dagh komma tilhopa och hafwa almanneligha böner om alla nödhörffter. serdeles om frijdh för öfwerheeten och för alla them, som hielpa till theras vppehälle. Men swär nogon eller banas widh Gudz nampn, han sätties i proban nogre daghar och spijses med watn och brödh.

4. Hwar söndagh, heligh- och predijkedagh skola the wara tilstädhes i predijkan och bönen. Then thet försumar och icke ligger siuk, han miste derföre två daghar sin kost.

5. Till thet fierde skola the bewijsa theras föreståndare, syssloman, prest och matmodher all ära, hörsamheet och lydno.

¹ Art 10 i Upsala-hdskr.

² Upsala-hdskr.: *Brödhet*.

6. Hwilken, som gifwer tresk eller kuffwot ord, han niste sin måltijdh j otta daghar för hwar reso, han thet gör och spijses medh watn och brödh. *Ord. ant. p. 93.*

7. Finnes och nogon, som hafwer konungens bref och altijdh pockar ther vppå och aldrih wil låta sikh nöija. Då skal hans bref taghas ifrå honom och inthet niutat till godho, effter konungens eghen befalningh.

8. Till thet fempte skola the lefwa i sämio och enigheet sikh emillan, och then, som meere förmår, gierna tiene hen andra, som är siuklighare och mindre orkar. *Ord. ant. p. 94.*

9. Hwilken, som kijfwar och trätter på den andra eller gör nogor annor oreedha, han skal straffas medh proan, efter som presten och sysslomannen finna hans brott vara, så at honom skal gifwas inthet annat än watn allena och brödh på een eller noghra daghar. *Ord. ant. p. 93.*

10. Hwar och så hender, at noghra komma till lagsmål, ther pust, hårdragh, blånat eller bloduit af komer, då skal öfwerheeten straffa then, som saker är, och niste sitt brödh itt fierdings år.

11. Till thet siette skole the wara tuchtighe i ord och ærningar. Finnes nogon som bedrifwer lönskelägher, hoor c., han straffes effter laghen och ther vtöfuer miste sitt rödh.

12. Till thet siunde, the som nogot förmå¹, spinna, ma, binda noot eller annat, the skola ther till icke wara öghe, vthan thet gerna göra till hospitalet heller än åth idrom, och thet för nogon liten wedergelningh, och icke lla betalningh.

13. Stiäll nogor, miste sitt brödh och straffas effter ghen.

¹ Tillägg i Stockholms-hdskr.: *göra.*

14. Till thet ottonde skola the fattigha tala wäl om annat folck och icke föra sqwaller och nyia tijdender. Hwilken ther medh warder befunnen, straffas medh proban effter prestens och sysslomanssens doom.

15. Therföre skola the fattigha icke gå i byyn eller till kyrckiodörenne at tiggia, eller nogor natt liggia vthur hospitalet, eij heller dragha noghorstädz till sitt folck. vthan prestens och sysslomanssens lof, widh tilbörlichit straf tillgörandes.

16. Then, som een och annan gång förseer sigh emoot nogot af thesse budh, han skal förmanas af presten och sysslemannen till bättringh. Kommer han oftare igen, förwijses aldeles vthur hospitalet.

17. Tycker nogor fattigh at honom skeer orätt af sysslomannen, han klaghe't för presten eller förmyndarena. at the må förhöra theras saak och hielpa then obrotzligha: och icke löpa i byen och klaghe ther vthöfwer.

18. När the siuka liggia i theras ytersta, skal presten besökia och trösta them medh Gudz ord och thet högwerdigha sacramentet och förordna noghra af the andra, som thes emillan thet giöra och them skiöta.

19. Tå skal och presten vpschrifwa, hwadh the hafwa i klädher och annat förråd, at thet sedhan icke bortryckes vthan kommer till hospitals bästa.

20. Ingen af the fattigha i hospitalet hafwe macht at gifwa nogot testamente, vthan hwadh the effter sigh lefna². hörer hospitalet till. Doch presten, som honom besöker i sitt ytersta, må han nogot gifwa effter läghenheeten.

¹ Tillägg i Stochholms-hdskr.: *bortta*.

² Upsala-hdskr.: *leeffwa*.

Kii 309 m.

